

ARCHEOLOGISCHE EVALUATIE VAN HET BODEMARCHIEF TER HOOGTE VAN LIERSELEI 30 TE MALLE (PROV. ANTWERPEN)

ARCHEOLOGIENOTA

VERSLAG VAN RESULTATEN

ABO Archeologische Rapporten 1483

Rapport opgemaakt door: Evelien Dirix

Mevrouwhofstraat 1a

3511 Hasselt

april 2021

Projectnummer intern: 30245

Code Onroerend Erfgoed.: 2021A89

COLOFON

Titel

Archeologische evaluatie van het bodemarchief ter hoogte van Lierselei 30 te Malle (prov. Antwerpen)

Auteurs

Evelien Dirix

Projectnummer

- 30245 (intern)
- 2021A89 (Agentschap Onroerend Erfgoed)

Plaats en Datum

Hasselt, april 2021

Reeks en nummer

ABO archeologische rapporten 1483

ISSN 2406-3940

RAPPORTFICHE

Versies		
<i>Versie</i>	<i>Datum</i>	<i>Status</i>
v0	03/02/2021	Interne draft
v1	24/03/2021	Externe draft
v2	09/04/2021	Definitieve versie

Projectteam	
<i>Functie</i>	<i>Naam</i>
Projectleider	Evelien Dirix
Business Unit Manager	Toon Moeskops
Kwaliteitscontrole	Anouk Van der Kelen
General director	Patrick Hambach

INHOUD

DEEL 1	Verslag van Resultaten.....	7
1	Inleiding	7
1.1	Thesaurus.....	7
1.2	Administratieve gegevens	7
1.3	Locatie en beschrijving werken.....	8
1.4	Wettelijk kader.....	10
1.5	Doel van het onderzoek en onderzoeksstrategie.....	10
2	Aard van de bedreiging	12
2.1	Huidige situatie	12
2.2	Toekomstige situatie.....	14
3	Assessmentrapport: Landschappelijke analyse.....	16
3.1	Topografische situering.....	16
3.2	Bodemkundige situering	20
4	Assessmentrapport: Archeologische voorkennis	24
4.1	Historische situering	25
4.2	Inventarissen Onroerend Erfgoed.....	27
4.3	Cartografische en iconografische bronnen	34
4.4	Recente siteveranderingen	38
5	Besluit	41
5.1	Interpretatie en datering	41
5.2	Inschatting potentieel tot kennisvermeerdering	42
5.3	Samenvatting	43
6	Kwaliteitscontrole en ondertekening.....	45
7	Bibliografie	46

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: GRB met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)	8
Figuur 2: Orthofoto met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)	9
Figuur 3: Gewestplan met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)	9
Figuur 4: Meest recente kadastrale toestand. (Bron: CadGIS / Geopunt, 2021)	10
Figuur 5: Opmeting landmeter (Schillebeeckx, 2021)	12
Figuur 6: Zicht op het kasteel (Wikimedia Commons, 2018)	13
Figuur 7: Zicht op de oostvleugel (Wikimedia Commons, 2018)	13
Figuur 8: Zicht op de westvleugel (Wikimedia Commons, 2018)	13
Figuur 9: Zicht op het binnenhof met halfverharding (Wikimedia Commons, 2018)	13
Figuur 10: Inplantingsplan (initiatiefnemer, 2021)	14
Figuur 11: Dwarsprofiel B-B' (initiatiefnemer, 2021)	15
Figuur 12: Dwarsprofiel A-A' (initiatiefnemer, 2021)	15
Figuur 13: Toekomstplan	15
Figuur 14: De topografische kaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)	16
Figuur 15: Traditionele landschappenkaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)	17
Figuur 16: Digitaal Hoogtemodel (DHMVII) (1m) met aanduiding van het projectgebied en de waterlopen. (Bron: Geopunt, 2021)	18
Figuur 17: Digitaal Hoogtemodel (DHMVII) (1m) met aanduiding van het projectgebied detail. (Bron: Geopunt, 2021)	18
Figuur 18: Skyview (0,25m) met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)	19
Figuur 19: NWZO-hoogteprofiel. (Bron: Geopunt, 2021)	19
Figuur 20: ZWNO-hoogteprofiel. (Bron: Geopunt, 2021)	20
Figuur 21: Gedigitaliseerde bodemkaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)	20
Figuur 22: Gedigitaliseerde Tertiairgeologische kaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)	21
Figuur 23: Detail van de eenheid die de onderstaande Quartairgeologische kaart kenmerkt (Bron: DOV 2021)	21
Figuur 24: Gedigitaliseerde Quartairgeologische kaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)	22
Figuur 25: Bodemerosiekaart op perceelniveau met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)	23
Figuur 26: Bodembedekkingskaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)	23
Figuur 27: Weergave van de meldingen uit de Inventaris Onroerend Erfgoed in de directe omgeving van het projectgebied. (Bron: Inventaris Onroerend Erfgoed, 2021).	27
Figuur 28: Locaties van de proefgravingen van 1986	30
Figuur 29: De zuidwestelijke hoektoren in 1992	30
Figuur 30: Schematisch overzicht van de uitgevoerde opgravingszones. (Bron: Staeyen en Van Cloot, 1986 en 1992)	31
Figuur 31: Alle CAI-meldingen in de directe omgeving van het projectgebied. (Bron: Centrale Archeologische Inventaris, 2021)	32
Figuur 32: Fricxkaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)	34
Figuur 33: Ferrariskaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)	35
Figuur 34: Primitief kadasterplan met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)	36
Figuur 35: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)	37

Figuur 36: Vandermaelenkaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)	37
Figuur 37: Binnenhofplaats (Balat KIK).....	38
Figuur 38: Orthofotomozaïek uit 1971 met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)	38
Figuur 39: Orthofotomozaïek uit 1990 met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)	39
Figuur 40: Orthofotomozaïek uit 2000 met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)	39
Figuur 41: Orthofotomozaïek uit 2000 met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)	40
Figuur 42: De geplande ingrepen in vergelijking met de zones van de opgravingscampagnes van 1986 en 1992.....	43
Figuur 43: Overzicht zones archeologisch onderzoek.....	44

LIJST VAN TABELLEN

Tabel 1: Overzicht ingrepen per niveau (initiatiefnemer, 2021)	14
Tabel 2: Geraadpleegde bronnen voor hoofdstuk 4.	24
Tabel 3: Tabel met de locatie van het onroerend erfgoed gelegen op of direct langs het projectgebied. (Bron: Inventaris Onroerend Erfgoed, 2018)	29
Tabel 4: Overzichtstabel CAI-locaties. (Bron: Centrale Archeologische Inventaris, 2021)	34

DEEL 1 VERSLAG VAN RESULTATEN

1 INLEIDING

1.1 THESAURUS

Bureauonderzoek, Malle, Lierselei, kasteeldomein Renesse, eerder archeologisch onderzoek, opgravingscampagnes, late middeleeuwen, ancien regime, Nieuwe Tijd, heraanleg verharding, riolering, regenwaterputten

1.2 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

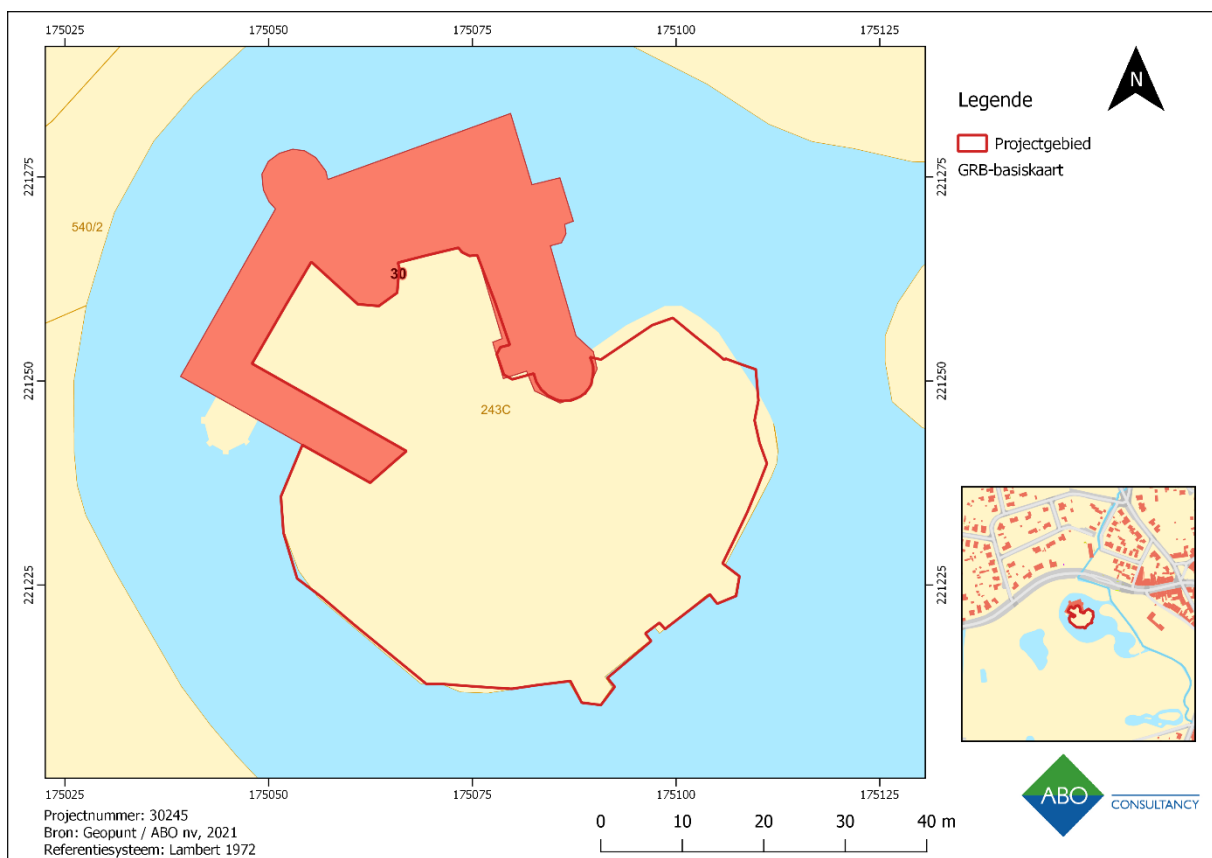
Projectcode: 30245	Onroerend Erfgoed: 2021A89
ISSN-nummer	2406-3940
Erkend Archeoloog	ABO nv
Erkenningsnummer	OE/ERK/Archeoloog/2017/00167
Naam + adres projectgebied	
- Straat + nr.:	Lierselei 30
- Postcode:	2390
- Fusiegemeente:	Malle
- Land:	België
Lambert 72 coördinaten (EPSG:31370)	xMin,yMin 175047.961, 221210.290 xMax,yMax 175112.602, 221266.322
Kadaster	
- Gemeente:	Malle
- Afdeling:	2 (Oostmalle)
- Sectie:	D
- Percelen:	0243/00C000
Oppervlakten:	- betrokken percelen: ca. 3.477,15m ² - projectgebied: ca. 2.227,59m ²
Onderzoekstermijn	januari-april 2021

1.3 LOCATIE EN BESCHRIJVING WERKEN

Deze archeologienota kwam tot stand naar aanleiding van de aanvraag voor een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen aan Lierselei 30 in Malle (Oostmalle), in de provincie Antwerpen (Figuur 1). Het projectgebied komt overeen met perceel 11032D0243/00C000 (Antwerpen, afdeling 2, sectie D) dat gelegen is aan de Lierselei (Figuur 4).

Het projectgebied omvat het omwalde U-vormige kasteel van Oostmalle, of ook wel het Kasteel(domein) van de Renesse. Het zogenaamde Kasteel van Oostmalle, reeds in de 15de eeuw in handen van de familie de Renesse, is gelegen in een mooi park met bijgebouwen ten zuiden van de dorpskern van Oostmalle. Het eerste kasteel werd in 1542 verwoest en heropgebouwd door bouwmeester Hendrik Lambrechts. In 1793 werd het door brand geteisterd en nagenoeg volledig verwoest. In 1830 kocht burggraaf du Bus de Gisignies het aan en startte hij met grondige verbouwingen. In 1920 werd het kasteel hersteld door Graaf Maximilien de Renesse in neo-Vlaamserenaissance-stijl met romantisch geaccentueerd 'middeleeuws karakter'. Tijdens de Tweede Wereldoorlog en bij de storm in 1967 werd het kasteel grondig geschaad.¹

Het terrein is momenteel grotendeels verhard. In totaal beslaat het projectgebied een oppervlakte van ca. 2.227,59m². Het terrein omvat verharding en een beperkte groene zone met een grote boom in de zuidoostelijke hoek (Figuur 2). Deze archeologienota beschrijft de geplande aanvraag tot heraanleg van de bestaande verharding in combinatie met de aanleg van rioleringsinfrastructuur. Het projectgebied bevindt zich volgens het Gewestplan uitsluitend in parkgebied (Figuur 3).

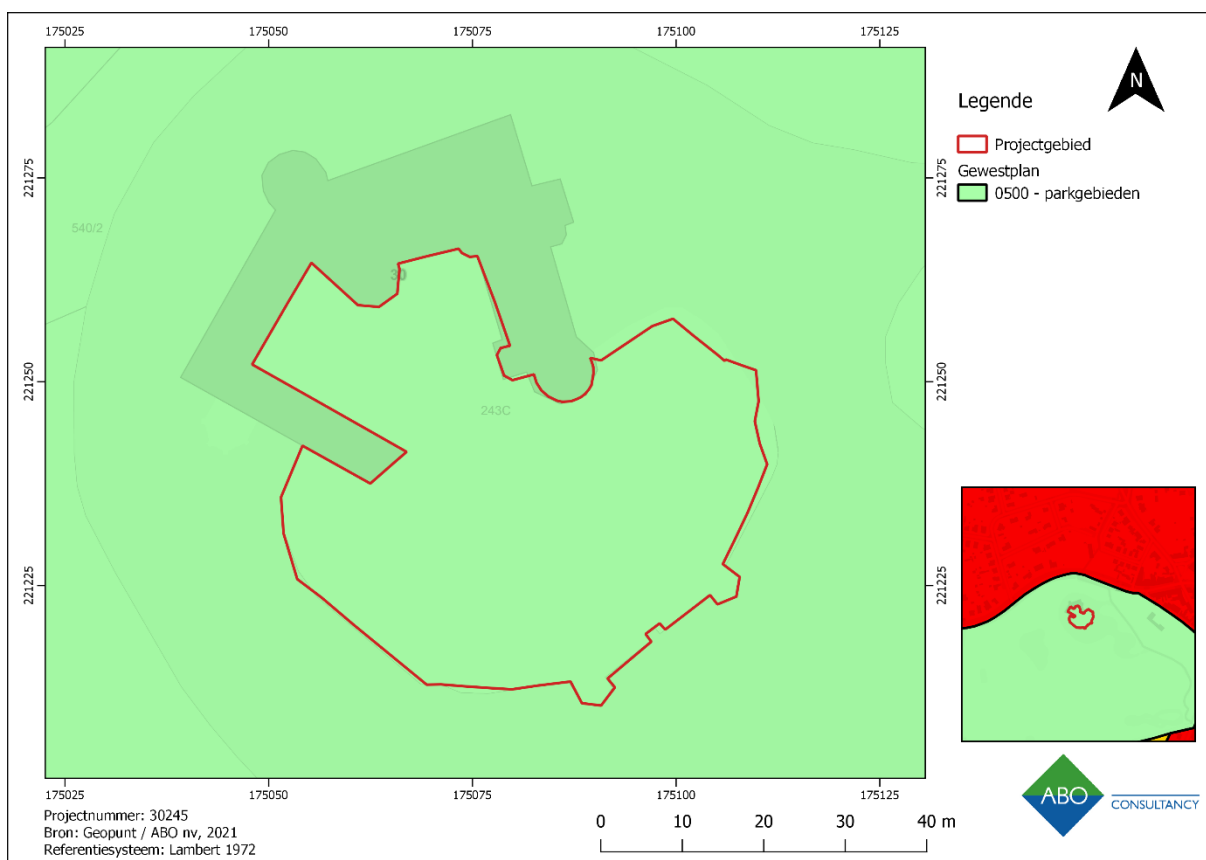

Figuur 1: GRB met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)

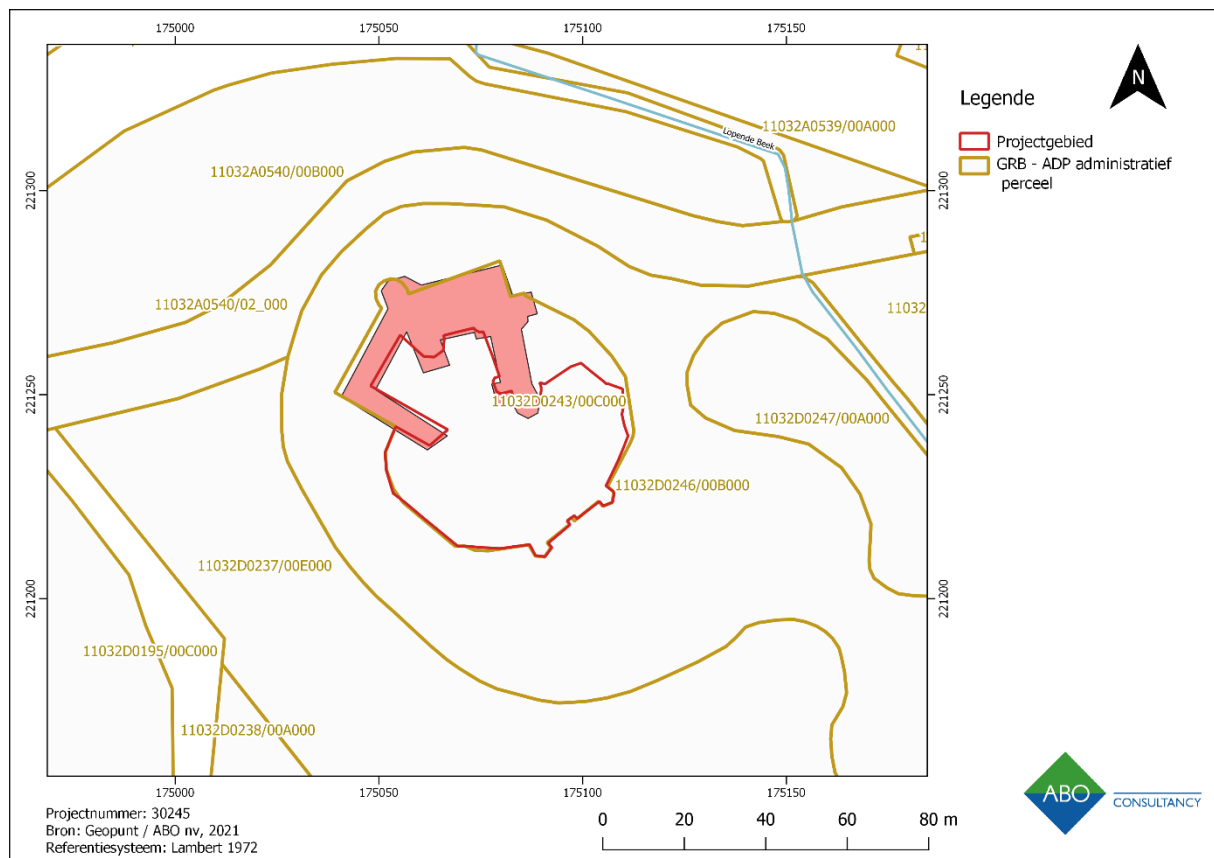
¹ Agentschap Onroerend Erfgoed, 'Kasteeldomein de Renesse'.

Figuur 2: Orthofoto met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)

Figuur 3: Gewestplan met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)

Figuur 4: Meest recente kadastrale toestand. (Bron: CadGIS / Geopunt, 2021)

1.4 WETTELIJK KADER

Het projectgebied bevindt zich buiten een definitief of tijdelijk beschermde archeologische site en buiten een geïnventariseerde archeologische zone. Verder valt het projectgebied eveneens buiten een zone waar geen archeologie te verwachten valt. ***De omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen ligt buiten woongebied (parkgebied) waarvan de betrokken percelen met een oppervlakte van ca. 3.477,15m² de drempelwaarde van 3.000m² heeft overschreden. De geplande ingrepen overschrijden met 2.227,59m² tevens de vooropgestelde drempel van 1.000m². Deze criteria gelden aangezien de aanvrager publiekrechtelijk is.***

Omwille van de bovenstaande argumenten schijft het Onroerend Erfgoeddecreet voorafgaand aan een omgevingsvergunning de opmaak van een archeologienota voor die het archeologisch potentieel in de bodem evalueert. Deze evaluatie moet uitwijzen of een onderzoek met ingreep in de bodem mogelijk en wenselijk is voor deze percelen.

1.5 DOEL VAN HET ONDERZOEK EN ONDERZOEKSSTRATEGIE

Deze archeologienota heeft als doel na te gaan welke archeologische resten er te verwachten zijn ter hoogte van het projectgebied en in welke mate deze bedreigd worden door de nakende ingreep in de bodem. Het onderzoek in deze archeologienota heeft drie doelen.

- 1) Er wordt een inschatting gemaakt van het archeologisch potentieel.
- 2) Er wordt nagegaan welke bewaring van deze resten te verwachten is.
- 3) Er wordt nagegaan welke impact van de geplande bodemingreep zal hebben op deze resten.

De gegevens, waarop het onderzoek is gebaseerd, vloeien voort uit de plannen aangeleverd door de initiatiefnemer en landschappelijke, bouwkundige en archeologische inventarissen en kaarten met de bedoeling steeds het archeologisch verwachtingsprofiel te confronteren met de aard van de geplande werken om zo de impact van deze werken op het bodemarchief te bepalen.

Op basis van de resultaten van dit onderzoek wordt een advies geformuleerd omtrent een eventueel archeologisch vervolgonderzoek, een *in situ* bewaring of een vrijgave. De volgende stappen worden ondernomen om een archeologisch verwachtingsprofiel op te stellen:

- 1) Een studie van de bestaande en ontsloten landschappelijke gegevens plaatst het projectgebied in een breder landschappelijk kader (hfst. 3). Hiertoe werden zowel kaartmateriaal als literaire bronnen geconsulteerd.
- 2) Een studie van de bestaande en ontsloten historische en archeologische gegevens geeft inzicht in het archeologisch potentieel van het projectgebied (hfst. 4). Hierbij werden voornamelijk inventarissen onroerend erfgoed en historische kaarten geraadpleegd.

2 AARD VAN DE BEDREIGING

2.1 HUIDIGE SITUATIE

Het projectgebied omvat het omwalde U-vormige kasteel van Oostmalle, of ook wel het Kasteel(domein) van de Renesse. Het zogenaamde Kasteel van Oostmalle, reeds in de 15de eeuw in handen van de familie de Renesse, is gelegen in een mooi park met bijgebouwen ten zuiden van de dorpskern van Oostmalle. De vermelding van het kasteel klimt op tot het begin van de 14de eeuw.² Het eerste kasteel werd in 1542 verwoest en heropgebouwd door bouwmeester Hendrik Lambrechts. In 1793 werd het door brand geteisterd en nagenoeg volledig verwoest. In 1830 kocht burggraaf du Bus de Gisignies het aan en startte hij met grondige verbouwingen. In 1920 werd het kasteel hersteld door Graaf Maximilien de Renesse in neo-Vlaamserenaissance-stijl met romantisch geaccentueerd 'middeleeuws karakter'. Tijdens de Tweede Wereldoorlog en bij de storm in 1967 werd het kasteel grondig geschaad.³

Anno 2021 is het opper- en neerhof van het kasteel grotendeels ingenomen door halfverharding in de vorm van grijze kiezel en witte dolomiet. De zuidelijke, oostelijke en westelijke zones zijn grasperken, ook waar de restanten van de donjon gedeeltelijk blootgelegd zijn.

Figuur 5: Opmeting landmeter (Schillebeeckx, 2021)

² Van Stayen en Van Impe, 'Het Kasteel "De Renesse" te Oostmalle'.

³ Agentschap Onroerend Erfgoed, 'Kasteeldomein de Renesse'.

Figuur 6: Zicht op het kasteel (Wikimedia Commons, 2018)

Figuur 7: Zicht op de oostvleugel (Wikimedia Commons, 2018)

Figuur 8: Zicht op de westvleugel (Wikimedia Commons, 2018)

Figuur 9: Zicht op het binnenhof met halfverharding (Wikimedia Commons, 2018)

2.2 TOEKOMSTIGE SITUATIE

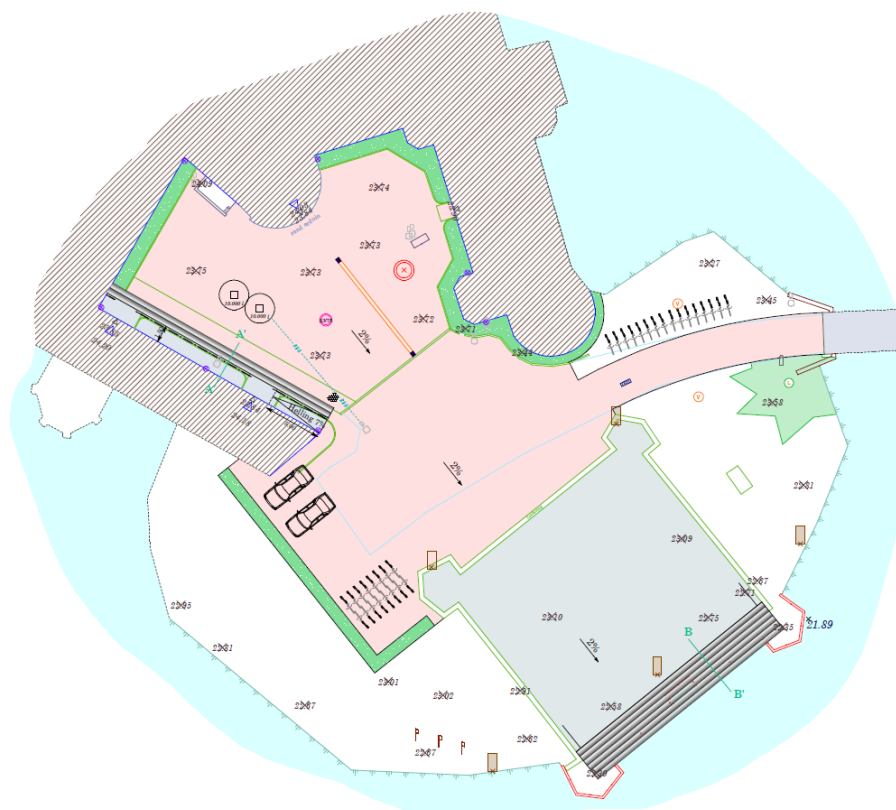
De initiatiefnemer plant de heraanleg van het bestaande kasteelplein, met behoud van de archeologische funderingen.

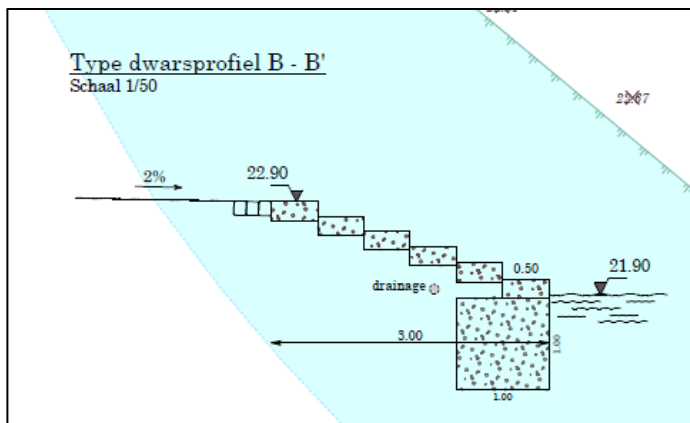
Wat betreft de verhardingen is er op onderstaand plan een licht bruine zone op het binnenplein en eveneens ervoor. Dit zijn gebakken klinkers op een fundering in het totaal maximum 30 cm dik in functie van het type steen dat zal gekozen worden. De grijze vierkante zone ervoor betreft een semi-verharding met fundering in het totaal ook 30 cm dik. Dit pleintje wordt echter met een uniforme langshelling leggen zodat tegen de vijver het hoogteverschil in ophoging kan opgevangen worden met een trap (snede B-B'). Op het binnenplein komen er 2 regenputten steken van maximum 200 cm diep waarop we de dak afvoeren aansluiten. Dit zal gebeuren met PVC buizen DN 160 die maximum 80cm diep komen te liggen. Het grasveld in de oostelijke en westelijke zone wordt genivelleerd. Er komen groenzones aan de zuidelijke muren van het kasteel en in de westelijke zone ter afsluiting van de verharding.

Alle ontvangen ontwerpplannen worden apart meegeleverd in bijlage.

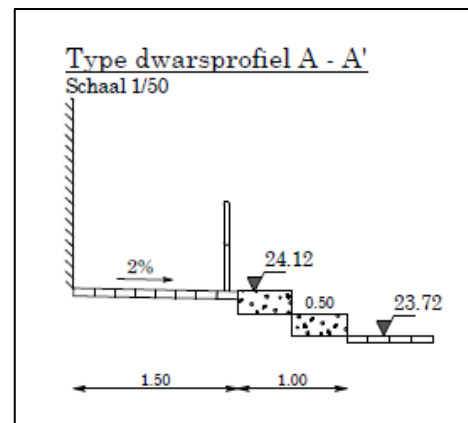
Ingreep	Oppervlakte (in m ²)	Diepte ingreep (in cm-MV)	Maximale ingreep (archeologische buffer) (in cm-MV)
Te nivelleren grasperk	778,83	20	70
Semi-verharding en fundering archeologische resten	400,06	30	80
Verharding	877,83	30	80
Groenaanleg	93,98	20	70
Trapconstructies met/zonder helling	10,62	60	110
Regenwaterput met RVA-leiding	113,84	200	250

Tabel 1: Overzicht ingrepen per niveau (initiatiefnemer, 2021)

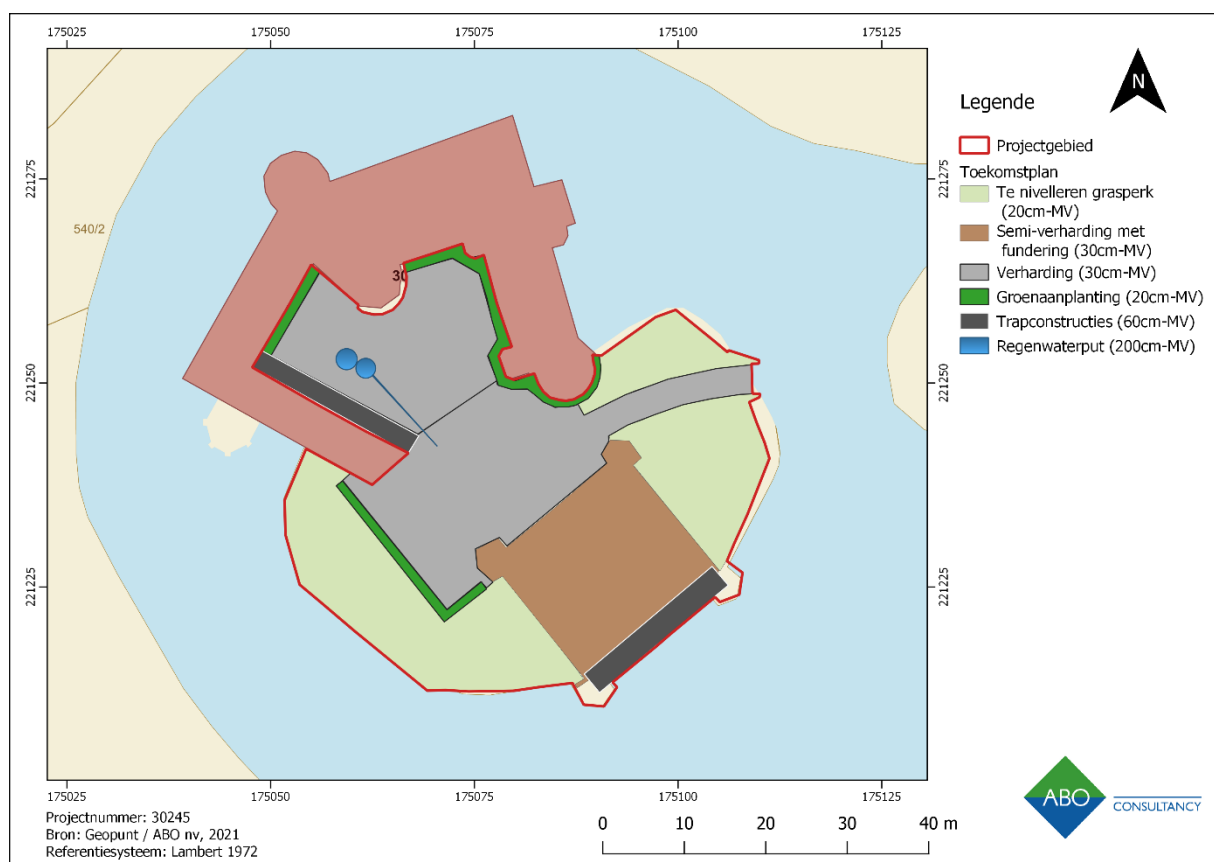

Figuur 11: Dwarsprofiel B-B' (initiatiefnemer, 2021)

Figuur 12: Dwarsprofiel A-A' (initiatiefnemer, 2021)

Figuur 13: Toekomstplan

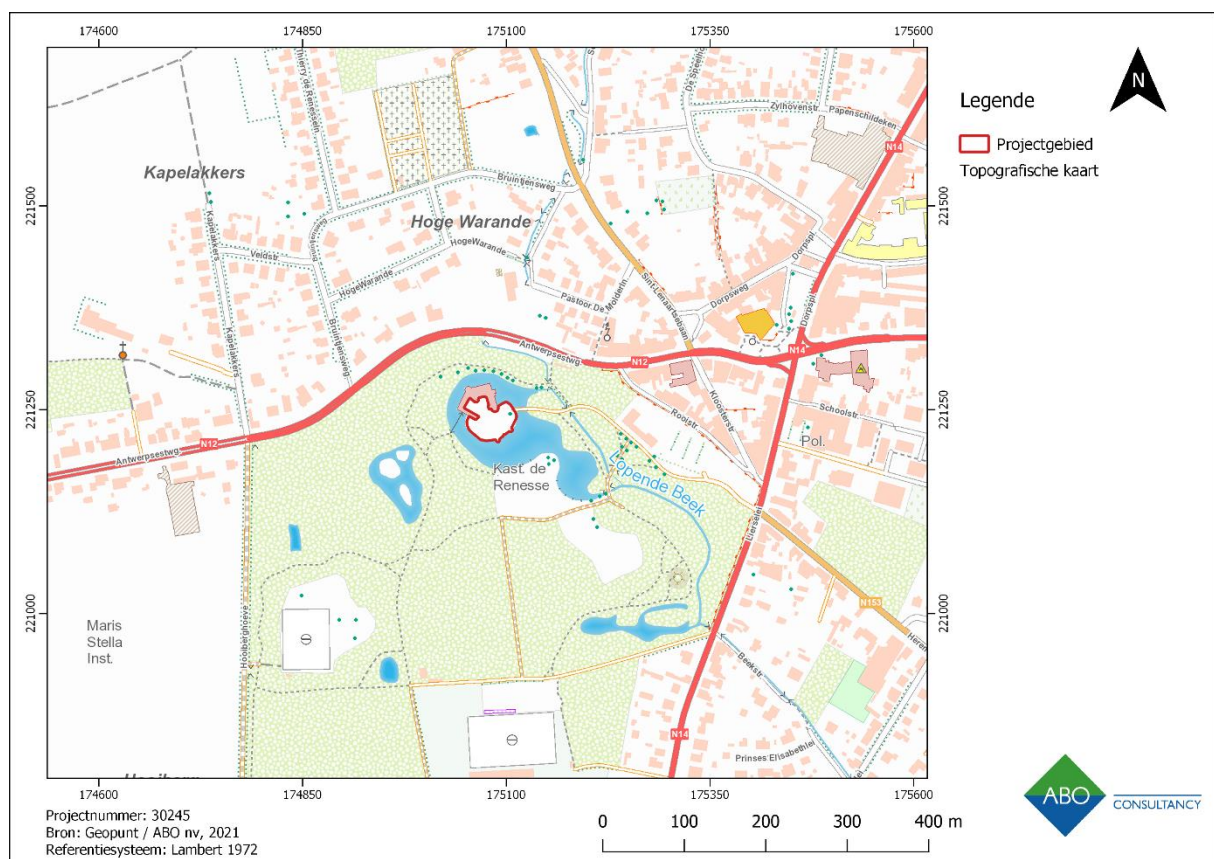
3 ASSESSMENTRAPPORT: LANDSCHAPPELIJKE ANALYSE

3.1 TOPOGRAFISCHE SITUERING

3.1.1 TOPOGRAFIE

Het projectgebied omvat het van oorsprong historische kasteel van Renesse in Oostmalle. Het kasteel is gesitueerd in het kasteeldomein, een erkend parkgebied. De kasteelsite zelf heeft een op en neerhof en is omwald en dus enkel bereikbaar door een toegangsweg via een brug (Figuur 14).

De Lopende Beek doorkruist Domein de Renesse. Vanaf de N12 (Antwerpsesteenweg) voedt ze de kasteelvijver en de ijskeldervijver. In het park maakt de beek een bocht rond de ijskelder en verdwijnt onder de N14 (Lierselei). De kasteelvijver en ijskeldervijver worden ook gedeeltelijk gevoed door kwelwater en voeden op deze manier ook de Lopende Beek. De Bossnepbeek is een bijbeek van de Delfte beek, die ter hoogte van s' Herenbos samenvloeit met de Lopende Beek. De Bossnepbeek vormt de zuidwest grens van het domein. Zowel de Lopende Beek als de Bossnepbeek zijn sterk gekanaliseerd. In het kasteelpark maakt de Lopende Beek een opvallende bocht wat op een historische verlegging kan wijzen. Door deze mogelijke verlegging kwam meer ruimte vrij in de zichtas van het kasteel.

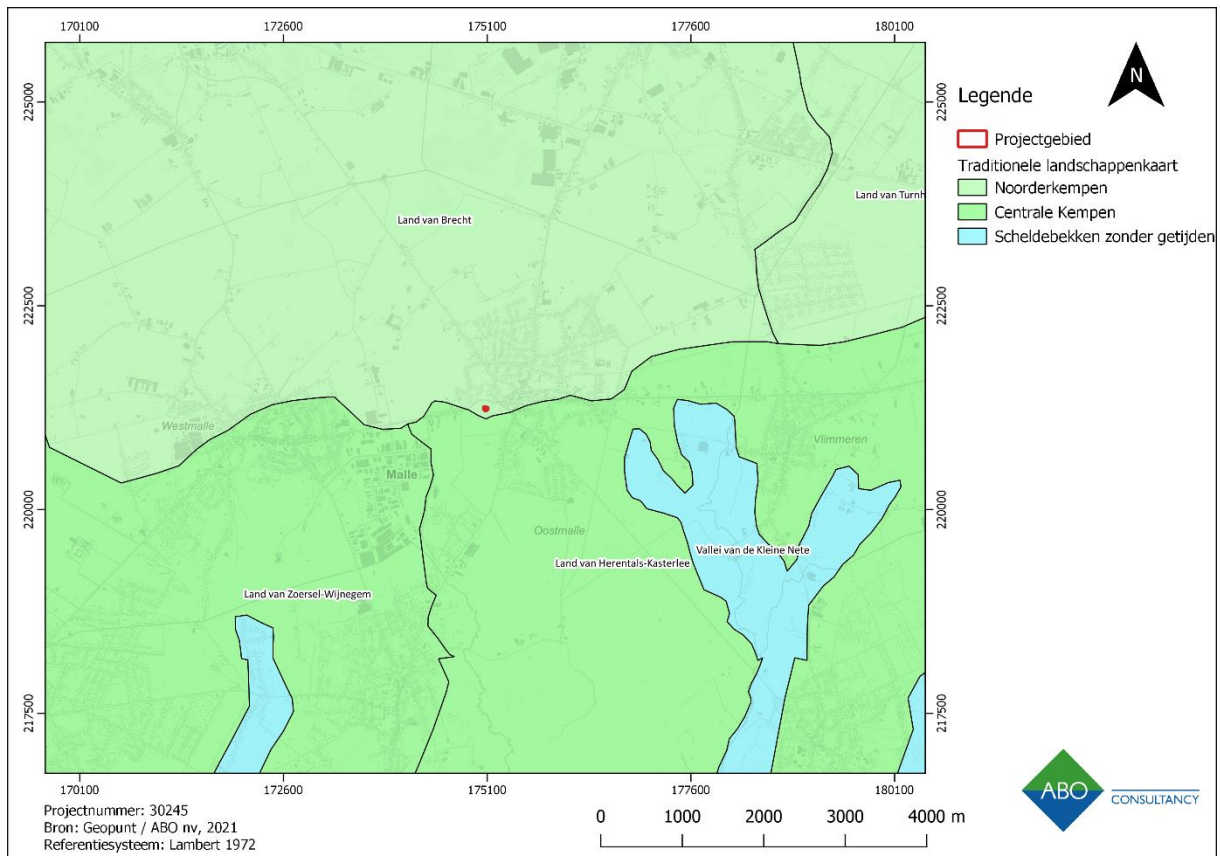

Figuur 14: De topografische kaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)

Alle vijvers in het kasteelpark zijn door de mens gegraven. Het betreft: de kasteelvijver die vanaf 1830 in de as van het kasteel werd aangelegd; de ijskeldervijver; de spiegelvijver die vermoedelijk in 1930 werd aangelegd; een kleine vijver nabij de rentmeesterwoning. De grondwatertafel in het domein ligt

in het domein over het algemeen niet diep. Het gebied is dan ook vrij nat. Dit verklaart de vele drainagegreppels in het parkbos.⁴

Landschappelijk gezien ligt het projectgebied in het 'Land van Brecht', een onderdeel van de 'Noorderkempen' (ca. 10-20m TAW). Domein de Renesse ligt op het zacht hellende cuestafront van de Kempische microcuesta. De hoogte van deze cuestarug reikt tot circa 30 meter in het westen en 40 meter in het oosten. Domein de Renesse ligt op ongeveer 23 meter hoogte. Het reliëf binnen de ankerplaats is dus vrij vlak. De ondergrond ten zuiden van de cuestasteilrand bestaat uit herwerkte zanden van de Formatie van de Kempen. Ter hoogte van de ankerplaats zijn dit olijfgrijze tot bruine, kleihoudende zanden van het Lid van Malle (Figuur 15).⁵

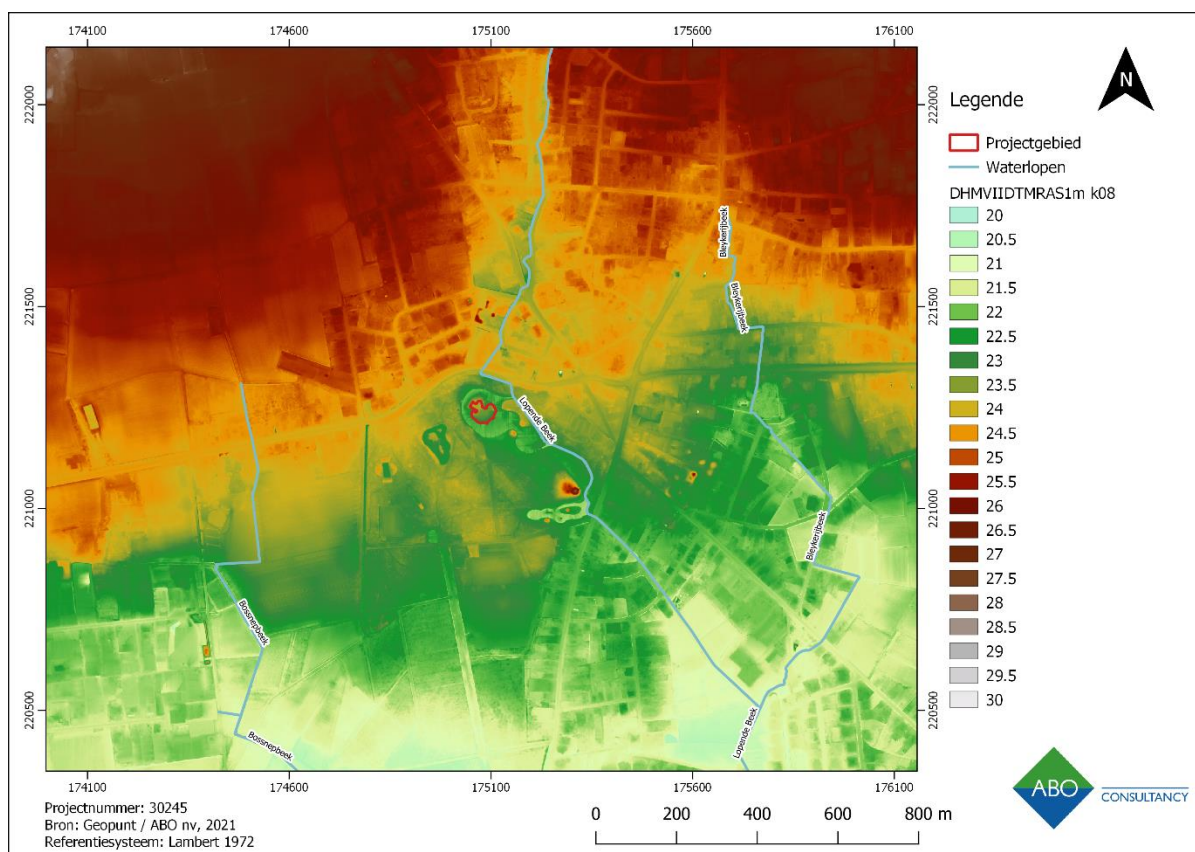
Figuur 15: Traditionele landschappenkaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)

3.1.2 HOOGTEVERLOOP

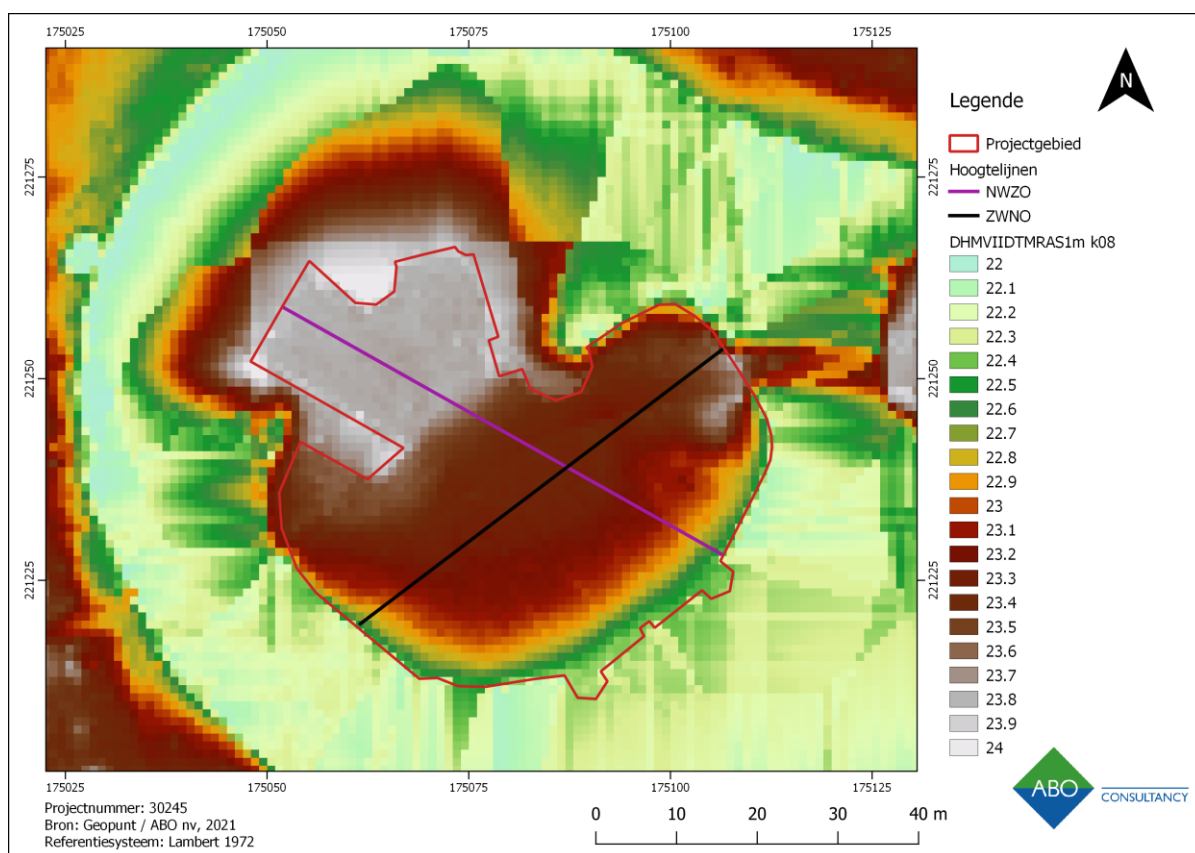
Het Digitaal Hoogtemodel geeft weer dat het projectgebied grotendeels gelegen is t.h.v. een gradiëntzone in de vallei van de Lopende Beek, naar het noorden opklimmend (Figuur 16). Op niveau van het projectgebied zijn er hoogteverschillen merkbaar van noord naar zuid, afhellend naar de vijver en het parkgebied. Het binnenplein ligt op ongeveer 24m-TAW terwijl de locatie van de opgegraven donjon rond de 22,2m-TAW ligt (Figuur 17). Op de onderstaande Skyview met resolutie van 0,25m op basis van het DHMVIIDTMRAS1m, kaart 8 zijn de hoogteverschillen tussen de noordelijke en zuidelijke delen van het projectgebied zeer zuidelijk merkbaar (Figuur 18). De ingrepen zijn hoofdzakelijk antropogeen. Vooral de W-O toegangsweg en de fundamenteën in de zuidelijke zone zijn zeer duidelijk merkbaar. De Skyview bevestigt hier bij de geanalyseerde DHM.

⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed, 'Domein De Renesse'.

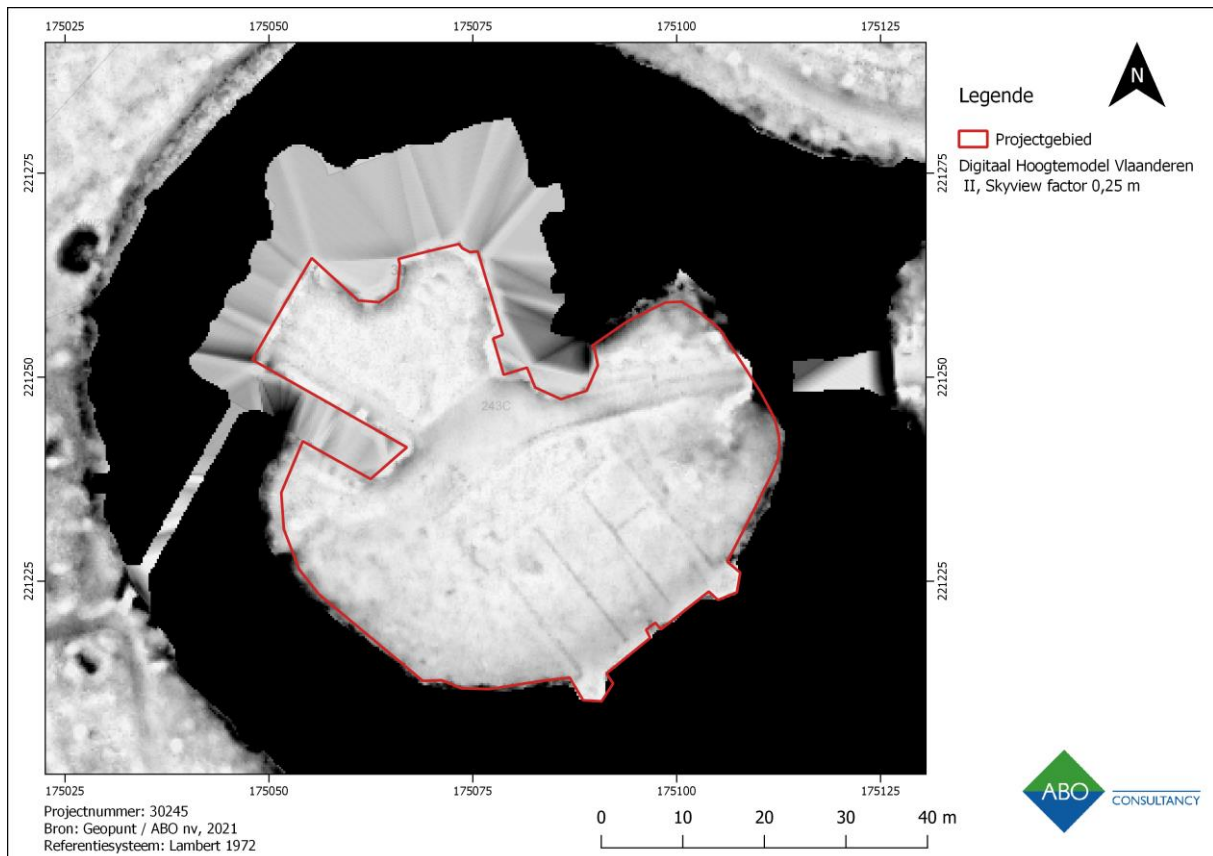
⁵ Ibid.

Figuur 16: Digitaal Hoogtemodel (DHMVII) (1m) met aanduiding van het projectgebied en de waterlopen. (Bron: Geopunt, 2021)

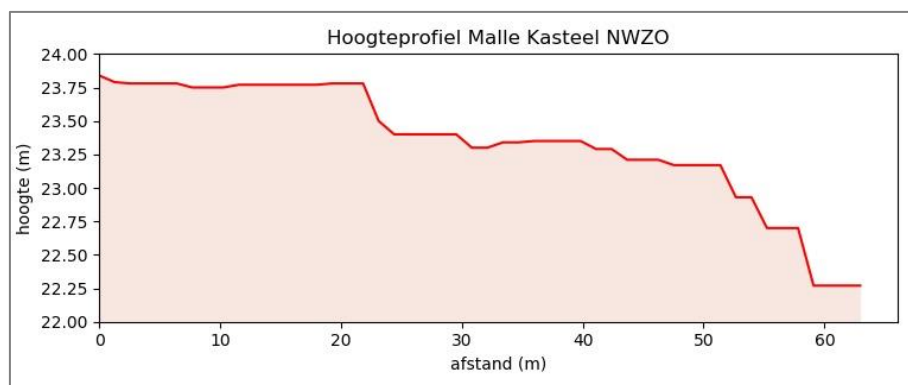

Figuur 17: Digitaal Hoogtemodel (DHMVII) (1m) met aanduiding van het projectgebied detail. (Bron: Geopunt, 2021)

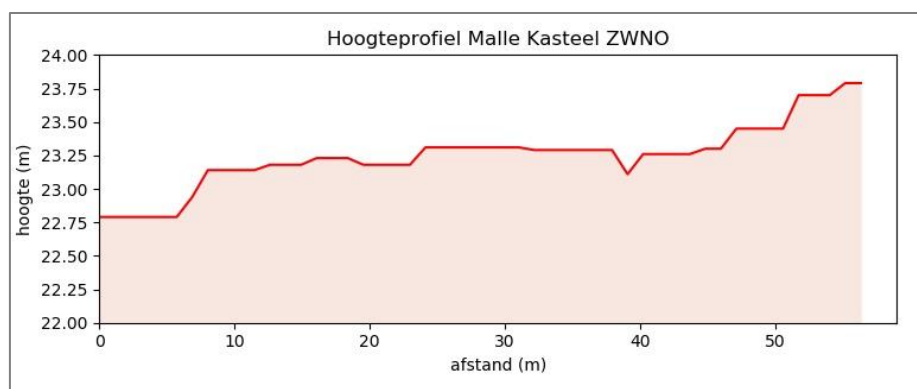

Figuur 18: Skyview (0,25m) met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)

Het NWZO -hoogteprofiel heeft een quasi stagnerend verloop op 23,75m-TAW ter hoogte van het binnenplein. Vanaf de aanvang van de huidige toegangsweg, daalt het terrein stelselmatig naar het zuiden (de vijver) toe tussen 23,75m-TAW en 22,25m-TAW (Figuur 19). Het ZWNO-hoogteprofiel toont een geleidelijk stijgend terrein van de westelijke zijde van het neerhof naar de oostelijke zijde tot aan de bestaande brug tussen 22,75 en 23,75m-TAW.

Figuur 19: NWZO-hoogteprofiel. (Bron: Geopunt, 2021)

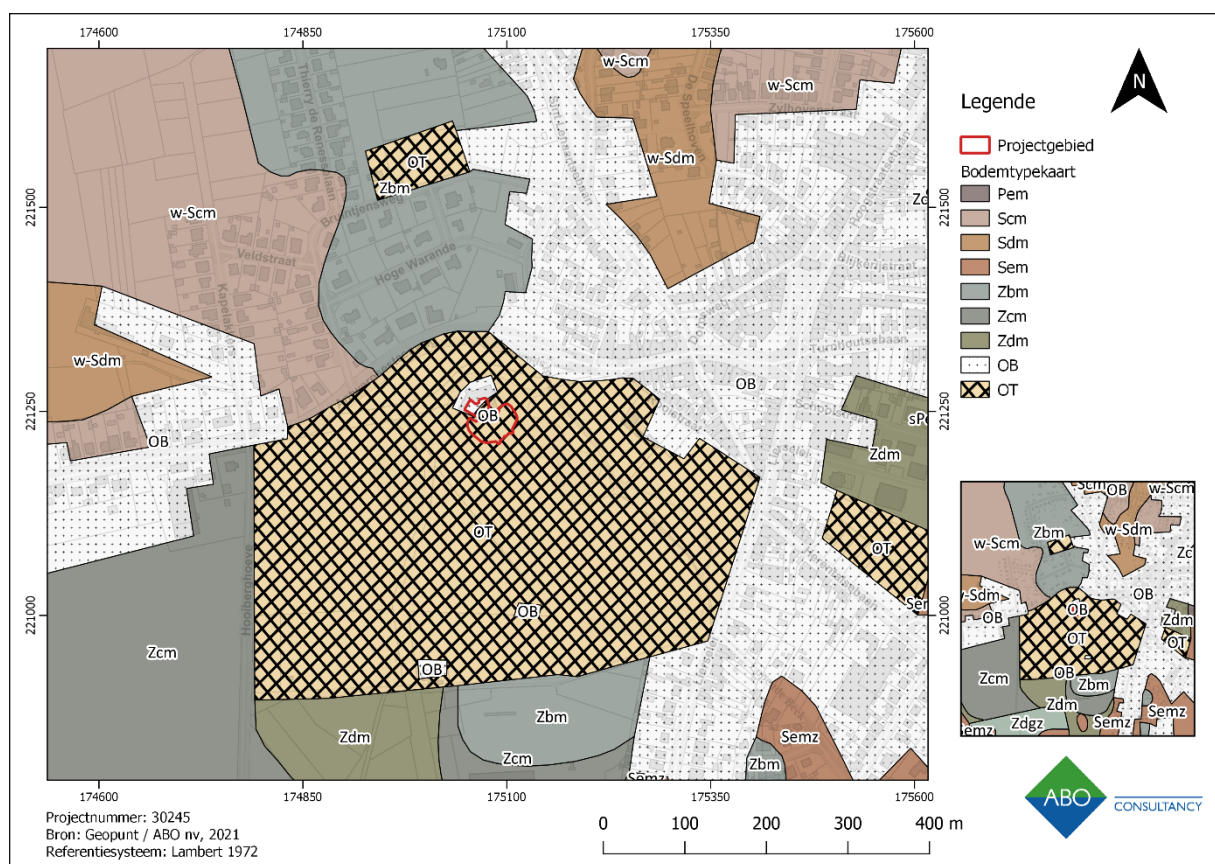

Figuur 20: ZWNO-hoogteprofiel. (Bron: Geopunt, 2021)

3.2 BODEMKUNDIGE SITUERING

3.2.1 BODEMTYPE

Ter hoogte van het projectgebied komen OB- en OT-karteringen voor. **OT-bodems** zijn gronden die sterk antropogeen vergraven zijn zodat het originele bodembestand niet meer aanwezig is. **OB-bodems** zijn gronden waarvan het originele bodembestand niet gekend is of sterk beïnvloed is door bebouwing. Beide bodems zijn kunstmatige gronden. In de direct omgeving rondom het parkdomein komen vooral zandige droge tot gematigd natte plaggenbodems voor met een dikke antropogene laag (Zbm, Zcm, Zdm).⁶

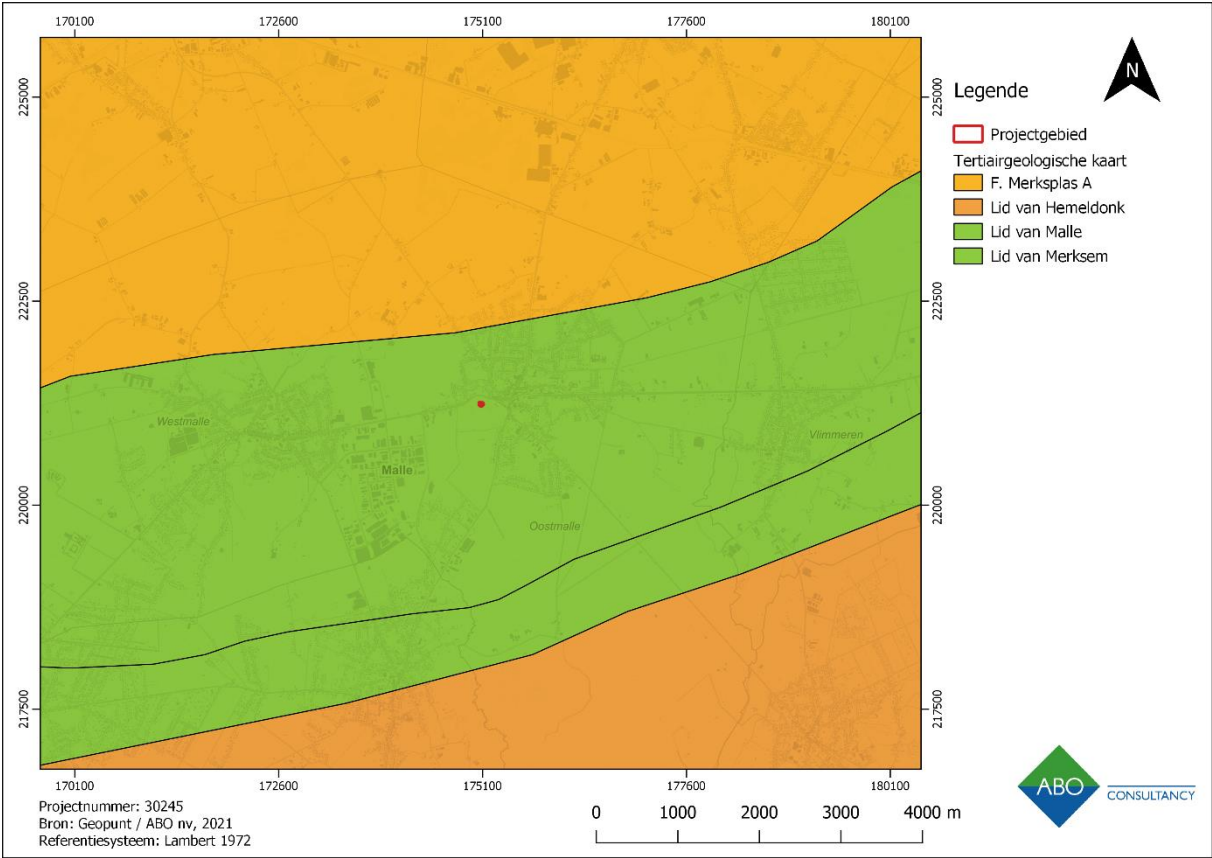

Figuur 21: Gedigitaliseerde bodemkaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)

⁶ Baeyens, Verklarende tekst bij het kaartblad Oostmalle 16E.

3.2.2 TERTIAIR GEOLOGISCHE KAART

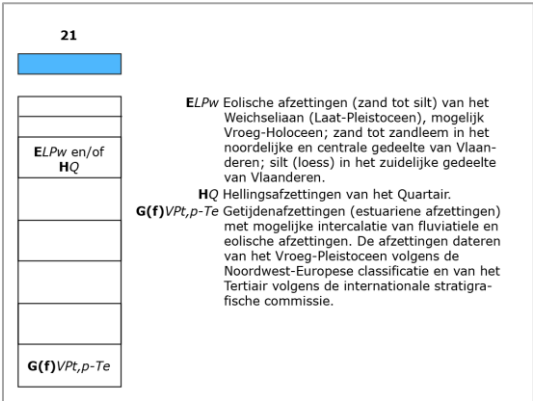
Het projectgebied ligt op de tertiaire afzettingen van het **Lid van Malle**. De ondergrond ten zuiden van de kustasteilrand bestaat uit herwerkte zanden van de Formatie van de Kempen. Ter hoogte van de ankerplaats zijn dit olijfgrijze tot bruine, kleihoudende zanden van het Lid van Malle.

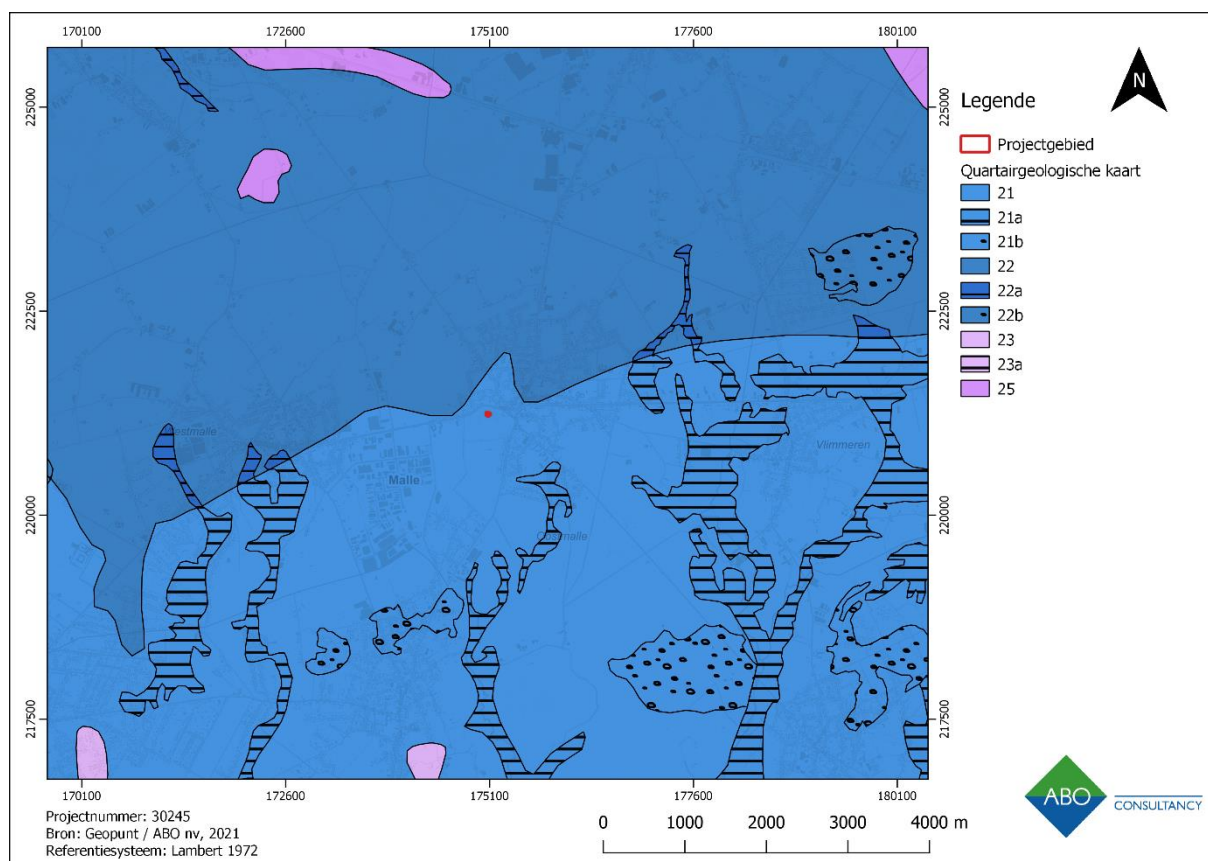
Figuur 22: Gedigitaliseerde Tertiairgeologische kaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)

3.2.3 QUARTAIR GEOLOGISCHE KAART

Type 21 bestaat aan de basis uit getijden- of estuariene afzettingen met mogelijke intercallatie van fluviatiele en eolische afzettingen uit het Vroeg-Pleistoceen. Een quartairgeologische sequentie van eolisch zand (ELPw) en leem uit het Weichseliaan en/of hellingsafzettingen uit het Quartair (HQ) heeft vervolgens de onderste afzetting afgedekt.

Figuur 23: Detail van de eenheid die de onderstaande Quartairgeologische kaart kenmerkt (Bron: DOV 2021).

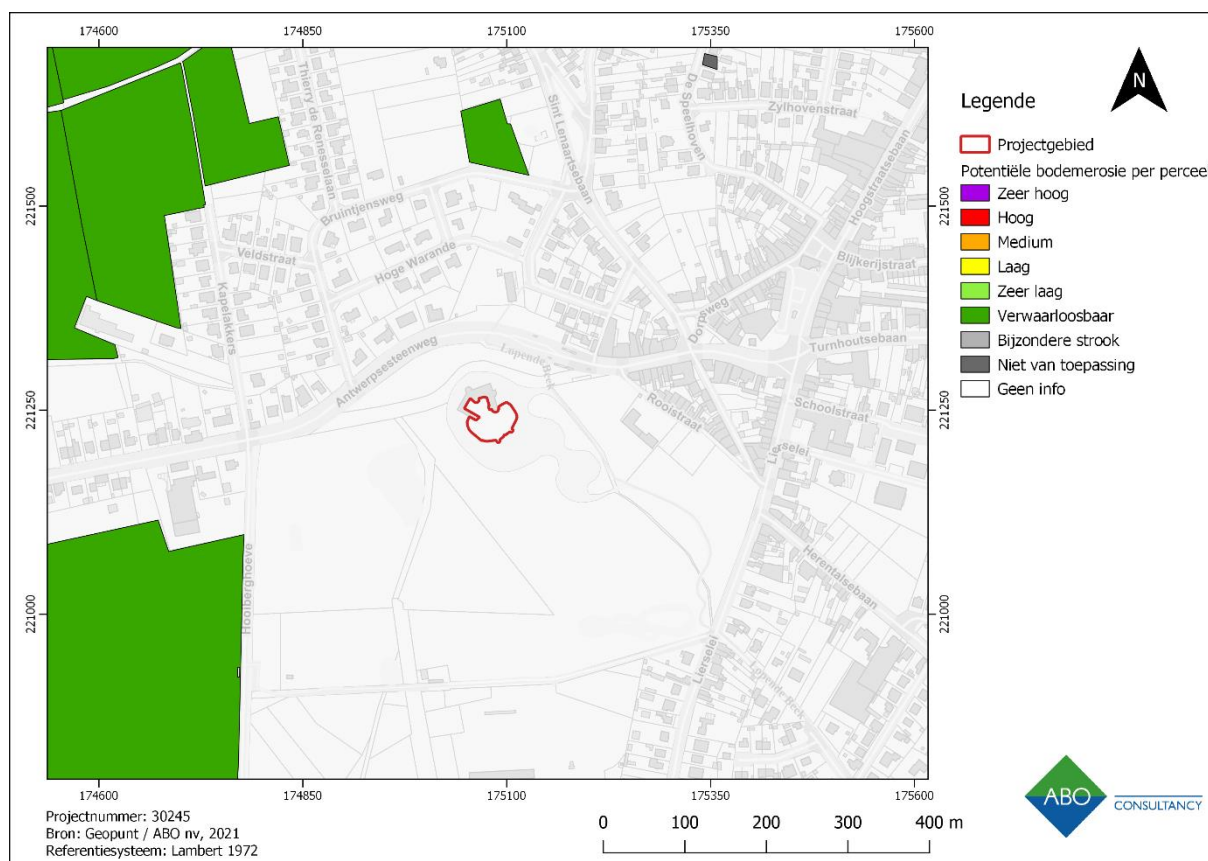
Figuur 24: Gedigitaliseerde Quartairgeologische kaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)

3.2.4 BODEMEROSIEKAART

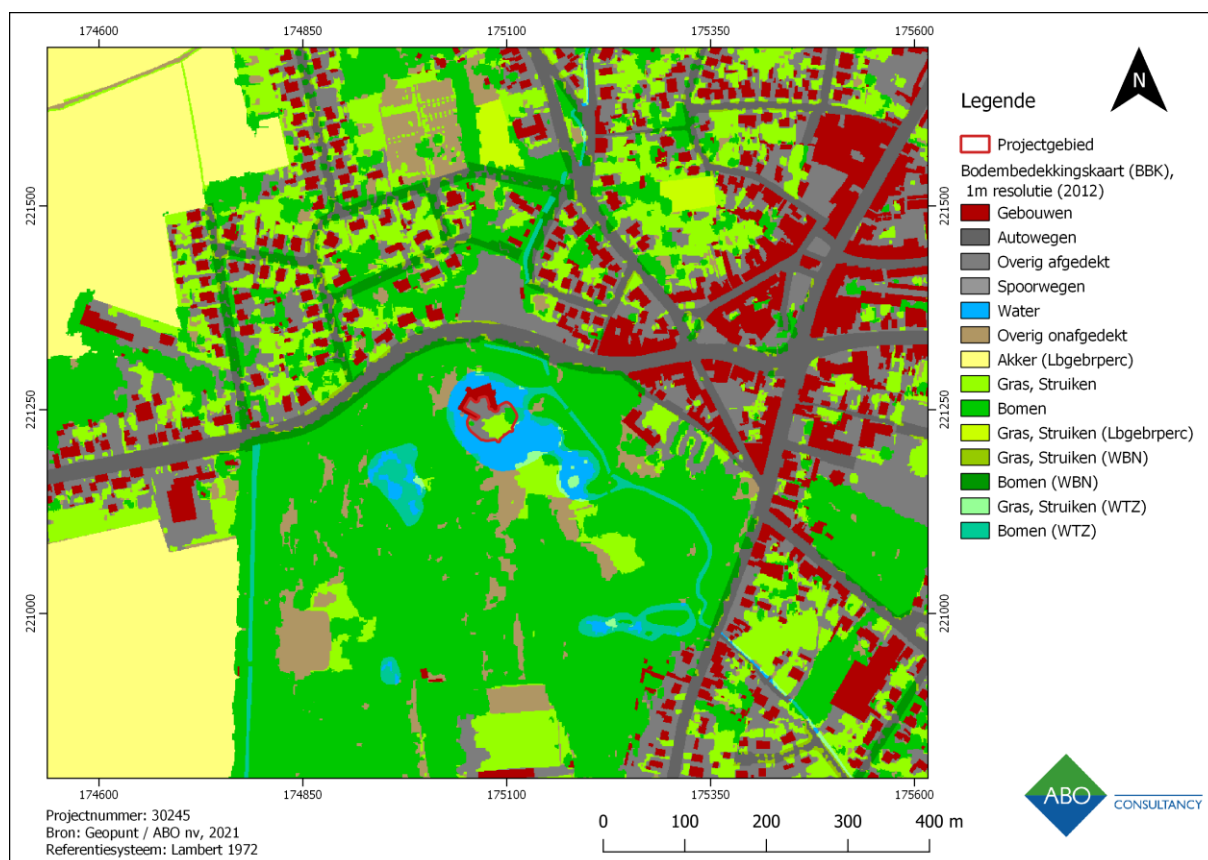
De potentiële bodemerosie is niet gekarteerd ter hoogte van het projectgebied. Ten westen ervan toont de kaart wel enkele zones met de karting 'verwaarloosbaar' (Figuur 25).

3.2.5 BODEMBEDEKKINGSKAART

Het projectgebied wordt gekenmerkt door groenaanleg. Verder is het kasteel aangeduid als 'gebouwen' en toont de kaart de vijvers en parkgebied. De kaart bevestigt hier de grb (Figuur 26).

Figuur 25: Bodemerosiekaart op perceelniveau met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)

Figuur 26: Bodembedekkingskaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)

4 ASSESSMENTRAPPORT: ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

Geraadpleegde bronnen met betrekking tot archeologische voorkennis	Toelichting
Inventarissen	
Zone waar geen archeologie te verwachten valt	Relevant, cf. 4.2.2
Archeologische vooronderzoeken in de omgeving	Relevant, cf. 4.2.3
Inventaris Bouwkundig Erfgoed	Relevant, cf. 4.2.1
Centrale Archeologische Inventaris	Relevant, cf. 4.2.2
Cartografische bronnen	
Fricxkaart (ca. 1712)	Onvoldoende gedetailleerd, cf. 4.3.1
Ferrariskaart (1771-1778)	Relevant, cf. 4.3.2
Primitief kadasterplan (ca. 1830)	Relevant, cf. 4.3.3
Atlas der Buurtwegen (1841)	Relevant, cf. 4.3.4
Vandermaelen kaarten (1846-1854)	Relevant, cf. 4.3.4
Poppkaart (1842-1879)	Niet beschikbaar
Topografische kaart van België (1873)	Niet relevant
Topografische kaart van België (1904)	Niet relevant
Topografische kaart van België (1939)	Niet relevant
Topografische kaart van België (1969)	Niet relevant
Topografische kaart van België (1981)	Niet relevant
Topografische kaart van België (1989)	Niet relevant
Orthofotomozaïek	
Kleinschalig, zomeropnamen, panchromatisch, 1971	Relevant, cf. 4.4
Kleinschalig, zomeropnamen, kleur, 1979-1990 (1986)	Niet relevant
Middenschalig, winteropnamen, kleur, 2000-2003	Relevant, cf. 4.4
Middenschalig, winteropnamen, kleur, 2005-2007	niet relevant
Middenschalig, winteropnamen, kleur, 2008-2011	niet relevant
Grootschalig, winteropnamen, kleur, 2013-2015	niet relevant
Grootschalig, winteropnamen, kleur, meest recent	relevant

Tabel 2: Geraadpleegde bronnen voor hoofdstuk 4.

4.1 HISTORISCHE SITUERING

4.1.1 OOSTMALLE

Historische bronnen vermelden Malle reeds in 1194. Rond 1200 werd Malle onderverdeeld in Oost- en Westmalle. In de middeleeuwen behoorde de hoge heerlijkheid van Oostmalle tot het hertogdom Brabant. De lage heerlijkheid viel onder de eigendom van de heren van Breda. In de 14e eeuw behoorden de twee verschillende heerlijkheden tot het patrimonium van families van Berchem en in de 15e eeuw tot dat van de families van der Schueren. Later werd het onderverdeeld in 3 heerlijkheden.⁷

In 1505 werden drie heerlijkheden bij elkaar gevoegd. Frederik de Renesse kocht de hoge en middelbare heerlijkheid af van Filips de Schone. De opvolger van Frederik kocht op zijn beurt de hoge heerlijkheid af van het klooster van Onze-Lieve-Vrouw Presentatie. Tot het einde van het Ancien Regime bleef Oostmalle in het bezit van de familie de Renesse. Oostmalle is gegroeid tot straatdorp aan de heirbaan Bavay-Utrecht. In de 16e eeuw werd het dorp geteisterd door onder andere de benden van Maarten van Rossem en door de gevolgen van de Beeldenstorm.⁸

Heden ten dage is Malle nog steeds onderverdeeld in Oostmalle en Westmalle. Binnen deze woondorpen staat landbouw centraal. Daarnaast is er een belangrijke industriezone aanwezig.⁹

4.1.2 HET KASTEEL DE RENESSE (14DE EEUW – HEDEN)

De historische gegevens over de heerlijkheid Oostmalle klimmen op tot het begin van de 14de eeuw. De oudste gekende grondheer, Jan van Esselbeke, leefde omstreeks 1300. Bij zijn overlijden werden de heerlijkheid Oostmalle verdeeld over twee schoonzonen die elk een halve heerlijkheid naast elkaar overzagen tot de heerlijkheid herenigd werd in het begin van de 17de eeuw onder het huis Renesse. Volgens een getuigenis uit 1394 stichtte ridder Jan de Voeght in **1339** de castrale kapelrij van het Sint-Niklaasaltaar in de kerk van Oostmalle. Dit is een aanwijzing van de aanwezigheid van een *castrum* of kasteel in de omgeving.¹⁰

Willem Berchem, die te Wommelgem verbleef, was tussen **1431 en 1464** kasteelheer te Oostmalle. Van deze burcht is echter niets bekend. De enige zichtbare overblijfselen zijn de donjon die nu het scharnierpunt vormt van het kasteel en de tornooibalk (deurkalf) die nu in de ridderzaal prijkt. Willems dochter Elisabeth huwde in 1459 met Wouter van Hamal en erfde de Oostmalse bezittingen. Via hem kwamen er uitgebreide Limburgse en Luikse bezittingen bij. Hun dochter Anna van Hamal huwde in 1501 Frederik van Renesse, afstammeling van het beroemde Zeeuwse geslacht en o.m. drossaard van Breda, raadsheer van Keizer Karel V en stadhouder van Holland, Zeeland en Friesland. In 1538, na Frederiks dood volgde zijn zoon Jan hem op. Hij huwde Elisabeth van Nassau, bastaarddochter van graaf Hendrik van Nassau, oom van Willem de Zwijger.

De Gelderse hertog Willem van Gulik kwam in opstand tegen keizer Karel V. Zijn troepen, geleid door de beruchte Maarten van Rossum, brandschatten de Kempen. Het dorp en het kasteel werden platgebrand in **1542**. Slechts de slottoren en de kerktoeren bleven overeind. Tussen **1545 en 1548** bouwde Jan van Renesse een nieuwe kasteel. De oude toren werd in de hoefijzervormige dienstgebouwen geïntegreerd. Een brug verbond het neerhof en het opperhof. Het Herenhuis was een prachtig vierkant gebouw met vier hoektorens. De daken waren met pannen en de torens met goudkleurige leisteen bedekt, waardoor ze een schitterende aanblik boden. Bewoond door een familie met aanzien, lag het op de reisweg van

⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed, 'Oostmalle'.

⁸ Ibid.

⁹ Vandeputte, *Gids Voor Vlaanderen 2007*, 821.

¹⁰ Van Staeyen en Van Impe, 'Het archeologische onderzoek in het kasteel de Renesse te Oostmalle (gem. Malle) Interimverslag 1986', 253.

heel wat groten der aarde. Als gasten noteren we Keizer Karel V, Margaretha van Parma, graaf en gravin van Egmont, Willem van Oranje en vele anderen. De broederstrijd tussen noord en zuid liet diepe sporen na. De goederen van Frederik, Jans zoon en opvolger, werden zelfs door de Hertog van Alva in beslag genomen.¹¹

Geleidelijk verviel het Herenhuis na de dood van Willem de Renesse in 1630 en het vertrek van de familie naar Elderen (Limburg) in **1635**. Herstellingen bleven uit wegens geldgebrek. Legerinkwartieringen en de tand des tijds deden de rest. De dorpschout Spirlet, vertegenwoordiger van de heer, trachtte de bezittingen zo goed mogelijk te beheren, echter zonder succes. Uiteindelijk werden het vervallen opperhof en de kasteelhoeve volledig afgebroken, maar zijn ze nog zichtbaar op de Ferrariskaart.

In **1830** verkocht graaf Clement-Wenceslas de Renesse-Breidbach het kasteeldomein van Oostmalle aan burggraaf Léonard du Bus de Gisignies, commissaris-generaal van Nederlands Oost-Indië. Nadien werd hij door Willem I tot minister van staat benoemd. Hij vormde het oude neerhof om tot een leefbaar landhuis met grote ramen en binneninrichting in empirestijl. Hij breidde het omliggende domein uit en legde een typische Engelse tuin met merkwaardige bomen, o.a. Sequoia's of mammoetbomen aan.¹²

In **1920** verbouwde graaf Maximiliaan het kasteel in Vlaamse Neorenaissancestijl. De werken werden na afwerking van de rechtervleugel stopgezet. De 16de-eeuwse linkervleugel bleef gespaard, maar viel in

¹¹ 'Geschiedenis kasteel'.

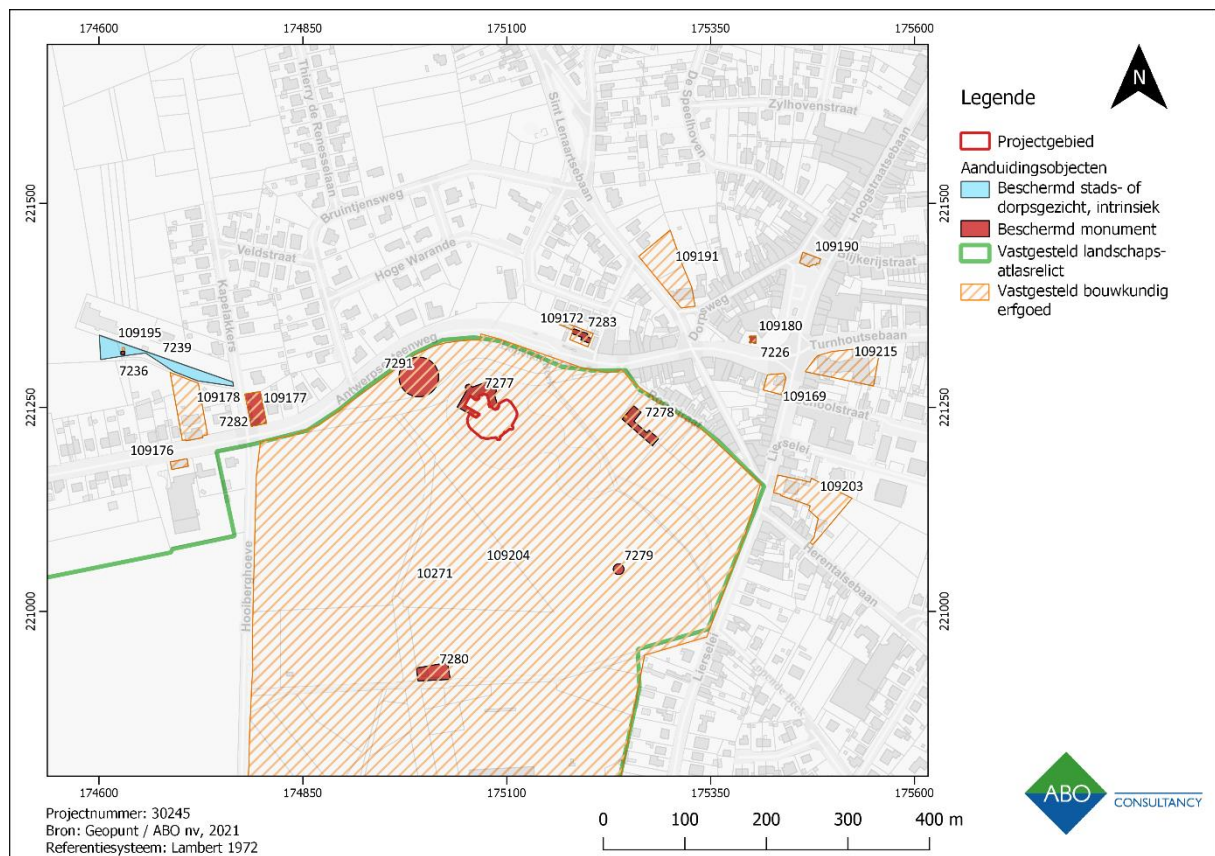
¹² Ibid.

onbruik. Tijdens de beide wereldoorlogen namen de Duitsers hun intrek in het kasteel. Uit WOI stamt het verhaal van het beruchte kasteelspoek. Een Duitse onderofficier pleegde een moord en zelfmoord en zijn geest blijft er rondwaren. In **1941** vernielden bommen een deel van de linkervleugel, waarbij een kind van het huispersoneel stierf. In **1944** werden er gewonde Engelse en Canadese soldaten geopereerd en verzorgd in het inderhaast opgezette veldlazaret. Graaf Thierry, zoon uit het eerste huwelijk, volgde zijn vader op als burgemeester in 1933 en bleef dit, op zes jaar na, tot aan zijn dood. Het kasteel overleefde zonder veel kleerscheuren de tornado die Oostmalle in 1967 teisterde. De beschadigingen in het park zijn echter nog steeds zichtbaar. De gemeente kocht 27 ha van de familie de Renesse, waarvan nu 20 ha in beheer van Domein de Renesse vzw en 7 ha ter beschikking van voetbalvereniging KVC Oostmalle Sport.¹³

4.2 INVENTARISSEN ONROEREND ERFGOED

4.2.1 INVENTARIS ONROEREND ERFGOED

Volgens de Inventaris Bouwkundig Erfgoed bevinden er zich drie erfgoedwaarden op het projectgebied. Het kasteel van Renesse is door haar lange geschiedenis en karakter als omwalde site erkend als beschermd monument (ID 7277).

Figuur 27: Weergave van de meldingen uit de Inventaris Onroerend Erfgoed in de directe omgeving van het projectgebied. (Bron: Inventaris Onroerend Erfgoed, 2021).

Het gehele parkdomein waarbinnen de overige kasteelgebouwen gesitueerd zijn, is onderdeel van vastgesteld bouwkundig erfgoed-geheel "Kasteeldomein de Renesse" (ID 109204). Het volledige parkgebied dat ooit tot het kasteeldomein behoorde maar heden al gedeeltelijk is verkocht en

¹³ Ibid.

herbestemd, is opgenomen als een ankerplaats van vastgesteld landschapsatlasrelict 'Domein de Renaissance' (ID 10271).¹⁴

Het domein kent buiten het kasteel nog verschillende aparte dienstgebouwen zoals een koetshuis, een portierswoning en een rentmeesterswoning. De aanwezigheid van een ijskelder toont toch wel een zekere vorm van nood aan luxe van de kasteelheer enkele eeuwen geleden. Ook de mammoetboom die door burggraaf Léonard du Bus de Gisignies rond 1830 werd aangeplant is beschermd monument.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de gekende elementen uit de Inventaris Onroerend Erfgoed op het projectgebied en in de dichte omgeving ervan. Het betreft een combinatie van vastgestelde items zoals een portierswoning, pastorie en hoekhuis maar ook nog beschermde monumenten zoals de parochiekerk met toren. De Wolfskapel net ten noordwesten van het projectgebied is met de hele omgeving beschermd als dorpsgezicht.

ID	Adres	Naam	Bescherming
Op het projectgebied			
7277	Lierselei 30 (Malle)	Kasteel de Renaissance	Beschermd monument
109204	Lierselei 28, Lierselei 30, Lierselei 30A, Lierselei 32, Lierselei 84 (Malle)	Kasteeldomein de Renaissance	Vastgesteld bouwkundig erfgoed
10271	Oostmalle (Malle)	Domein De Renaissance	Vastgesteld landschapsatlasrelict
In de dichte omgeving van het projectgebied			
7279	Lierselei zonder nummer (Malle)	Kasteeldomein de Renaissance: ijskelder	Beschermd monument
7278	Lierselei 28 (Malle)	Kasteeldomein de Renaissance: koetshuis	Beschermd monument
7282	Antwerpsesteenweg 58 (Malle)	Kasteeldomein de Renaissance: portierswoning	Beschermd monument
7280	Lierselei 32 (Malle)	Kasteeldomein de Renaissance: rentmeesterswoning	Beschermd monument
7291	Lierselei (Malle)	Domein de Renaissance: mammoetboom	Beschermd monument
109177	Antwerpsesteenweg 58 (Malle)	Portierswoning	Vastgesteld bouwkundig erfgoed
7239	Kapelakkers zonder nummer (Malle)	Wolfskapel met omgeving	Beschermd stads- of dorpsgezicht, intrinsiek
109178	Antwerpsesteenweg 64 (Malle)	Woonstalhuis	Vastgesteld bouwkundig erfgoed
109169	Antwerpsesteenweg 1 (Malle)	Hoekhuis in cottagestijl	Vastgesteld bouwkundig erfgoed

¹⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed, 'Domein De Renaissance'; Agentschap Onroerend Erfgoed, 'Kasteeldomein de Renaissance'.

7226	Antwerpsesteenweg zonder nummer (Malle)	Parochiekerk Sint-Laurentius: toren	Beschermd monument
109180	Antwerpsesteenweg zonder nummer (Malle)	Toren van de Sint-Laurentiuskerk	Vastgesteld bouwkundig erfgoed
109172	Antwerpsesteenweg 34 (Malle)	Dienstwoning tramstation Oostmalle	Vastgesteld bouwkundig erfgoed
7283	Antwerpsesteenweg 34 (Malle)	Tramstation Oostmalle: dienstwoning	Beschermd monument
109215	Turnhoutsebaan 2 (Malle)	Pastorie	Vastgesteld bouwkundig erfgoed
109176	Antwerpsesteenweg 51A (Malle)	Hoeve met losse bestanddelen	Vastgesteld bouwkundig erfgoed
109203	Lierselei 27 (Malle)	Herenhuis	Vastgesteld bouwkundig erfgoed

Tabel 3: Tabel met de locatie van het onroerend erfgoed gelegen op of direct langs het projectgebied. (Bron: Inventaris Onroerend Erfgoed, 2018)

4.2.2 ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

4.2.2.1 DE EERSTE CAMPAGNE (1983)

Al in 1983 contacteerde de heemkundige kring van Melle de Nationale Dienst voor Opgravingen om een onderzoek uit te voeren op het kasteeldomein. In het najaar van 1984 gingen vrijwilligers aan de slag. Welke zones hierbij werden uitgevoerd en in welke mate van nauwkeurigheid is niet duidelijk.¹⁵

4.2.2.2 DE TWEEDE CAMPAGNE (1986)

In 1986 werd er op enkele locaties in het binnenhof en neerhof archeologisch onderzoek uitgevoerd, voorafgaand aan restauratie- en renovatiewerken (tussen 18 augustus en 23 november). Het onderzoek vond plaats op het 16de-eeuwse **opperhof**. Enkele jaren geleden werden hier al enkele proefgravingen uitgevoerd door de beherende v.z.w. 'Domein de Renaissance' (Figuur 28).

Het gaat om een groot rechthoekig gebouw, waarvan het grondplan deels aan de hand van goed bewaarde funderingen, deels met behulp van uitbraaksporen gereconstrueerd werd. Het gebouw, 20,6m lang en minstens 10m breed, is door twee evenwijdige binnenmuren in drie hoofdgedelingen opgedeeld van respectievelijk 5,2, 5,9 en 5,2m. Binnen het gebouw zelf trof men nog enkele muurtjes aan van secundair belang en een waterput. De permanente hoge waterstand belette om dit verder te onderzoeken. De hoeken van het gebouw waren afgewerkt met vijfhoekige hoektorentjes. Twee ervan, beiden aan de kant van het neerhof werden vrijgelegd. Ze hebben allebei een bakstenen bodem, die naar de slotgracht afhelt en er via een afvoergat in uitmondt. Een bakstenen driehoekige tong diende waarschijnlijk ter ondersteuning van de vloer die toegang verleende tot het schietgat die zichtbaar is op de ets van Ertlinger. Aan weersijden van dit schietgat voerden kokers afvalwater van de verdiepingen en waarschijnlijk van de latrines af naar de slotgracht. Op de bodem van de kokers werden interessante hoeveelheden aardewerk gevonden. De westelijke hoektoren leverde enkele stukken majolica, 16de-eeuwse steengoedkruiken en een belangrijke hoeveelheid rood aardewerk aan (schalen, melkteilen,

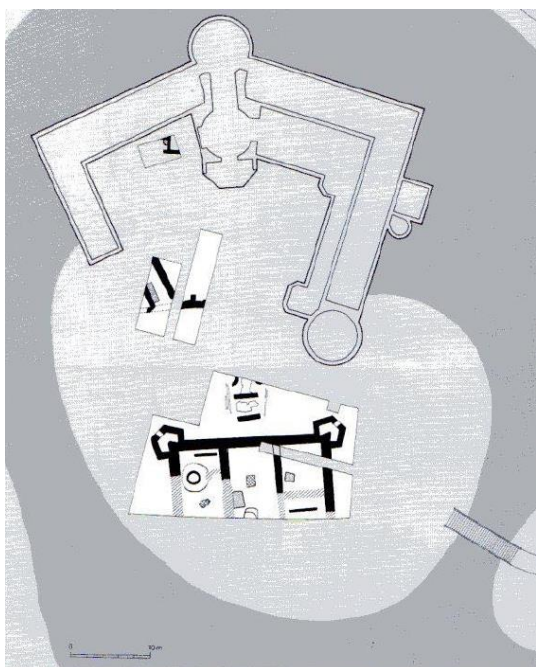
¹⁵ Van Staeyen en Van Impe, 'Het archeologische onderzoek in het kasteel de Renaissance te Oostmalle (gem. Malle) Interimverslag 1986'.

grape en kruiken). De noordelijke hoektoren daarentegen leverde vooral 17de- en 18de-eeuws materiaal op. Naast enkele schalen in rood aardewerk en een schaal met slibversiering werd er ook aardewerk met tinglazuur, Chinees porselein, stukken van aarden pijpjes, vensterglas en scherven van flessen aangetroffen. Gelijkaardig materiaal werd aangetroffen in de gracht rond de toren, inclusief nog Westerwalder steengoed. De gracht rondom het gebouw was hoofdzakelijk opgevuld met puin, vermengd met grote hoeveelheden scherven, vooral post-middeleeuws aardewerk en stukken van glazen flessen.

Tussen het opper- en neerhof werden restanten van de **brug** vrijgelegd. Tussen twee rechthoekige pijlerbases lagen zware brokstukken van de ingestorte brugbogen. Tussen de laatste pijler en het opperhof ontbrak het stenen gewelf. Hierdoor werd aangenomen dat dit deel eerder een houten constructie was.

De **funderingen van het opperhof** waren bijna geheel gebouwd in baksteen. De baksteenformaten schommelen rond de maten 21x10x5cm. In de hoektorens is tevens zandsteen verwerkt. De aangetroffen restanten zandsteenblokken die in de gracht aangetroffen werden wijzen op het mogelijke gebruik in de gevels. Er werd voor een zachte gele kalkmortel aangetroffen. Trasmortel werd vooral aan de grachtzijde van de buitenmuren aangetroffen. In de funderingssleuven van het 16de-eeuwse hoofdgebouw trof men in de egaal zwarte en kleverige bodemlaag heel wat 14de-eeuws aardewerk o.a. vroeg steengoed met sinterengobe (Schinveld-Brunssum of Langerwehe) en grijs aardewerk. Gelijktijdig werden paalkuilen aangetroffen, een enkele met houten kern.

Op het **binnenplein** van het huidige kasteel werden vervolgens enkele sleuven aangelegd. Hier stootten men op de restanten van het 16de-eeuwse neerhof en of de funderingen van een niet-uitgevoerde verbouwing uit de jaren 1920-1930. Een kleine proefsleuf duidde nog op enkele muurfragmenten met baksteenformaat 22x10x5 waarvan de functie en datering niet duidelijk is. Hierin werd nog wel laatmiddeleeuws aardewerk aangetroffen.

Figuur 28: Locaties van de proefgravingen van 1986

Figuur 29: De zuidwestelijke hoektoren in 1992

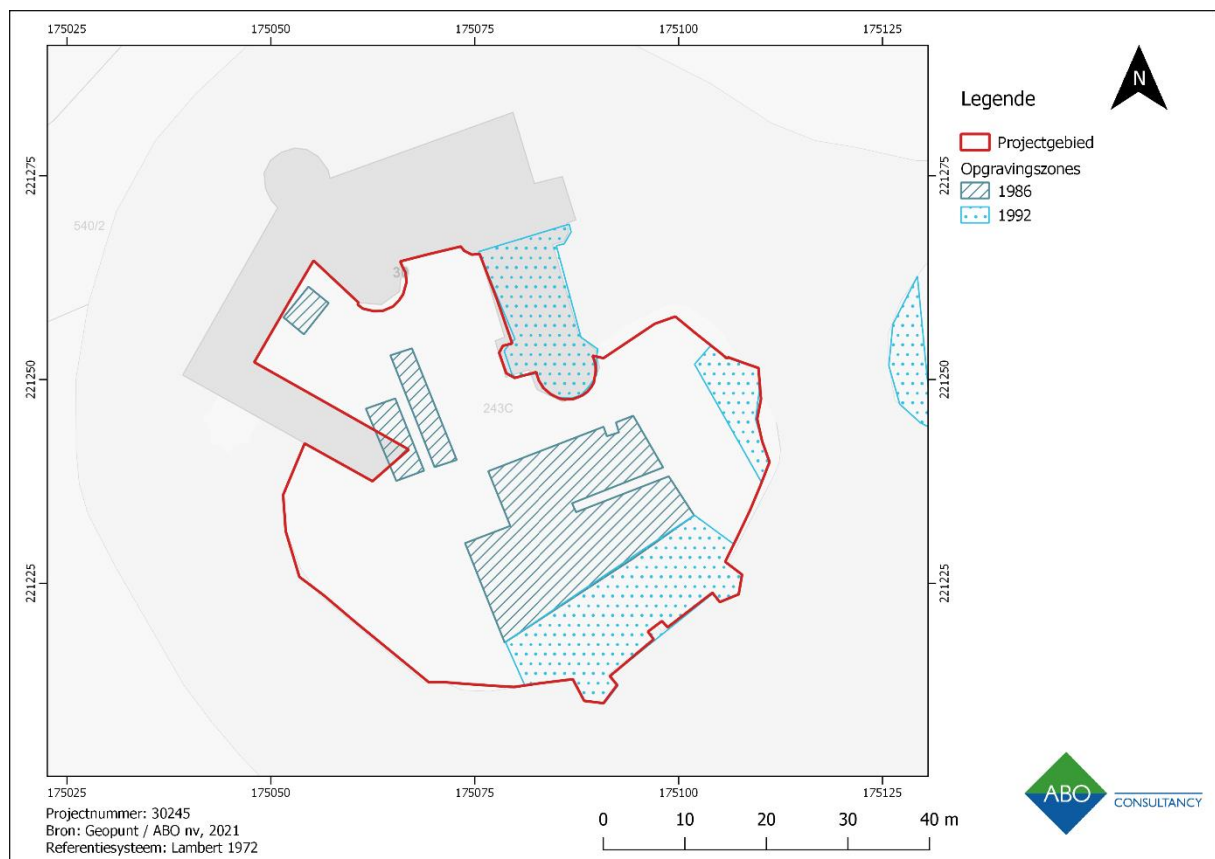
4.2.2.3 DE DERDE CAMPAGNE (1992)

In een volgende campagne in 1992 werden in eerste instantie de **kasteelkelders** onderzocht, in vorm van een noodopgraving.¹⁶

Gelijktijdig werd de zone van de **vroegere ophaalbrug** onderzocht. Hierbij kwam een goed bewaard muursegment boven, een van de steunpunten van de oude valbrug. Aan de overkant kwamen vlak tegen de vijverkant enkele murenstenen van de kasteelhoeve aan de oppervlakte. Op de locatie van het muursegment kwam vooral aardewerk uit de 18de tot 20ste eeuw naar boven.

Vervolgens werd de zuidzijde van de opperhofzone opgeengelegd. Al snel trof men hier de zuidelijke hoektorens aan. In tegenstelling tot de twee torens aan de binnenkoerkant, bleken deze torens geen stortschacht te hebben. De afmetingen van alle vier torens zijn echter identiek: het **Opperhof** was een vierkante structuur van 20,6m aan alle zijden.¹⁷ Na de opgraving, werd de structuur van de Opperhof uitgetekend in witte afbraakstenen.

Ook werd de waterput onderzocht die door de hoge grondwaterstand in de eerste campagnes niet verder onderzocht werd. De waterput werd aangetroffen onder een puinlaag van 1,85m-MV in de binnenplaats.¹⁸

Figuur 30: Schematisch overzicht van de uitgevoerde opgravingszones. (Bron: Staeyen en Van Cloot, 1986 en 1992).

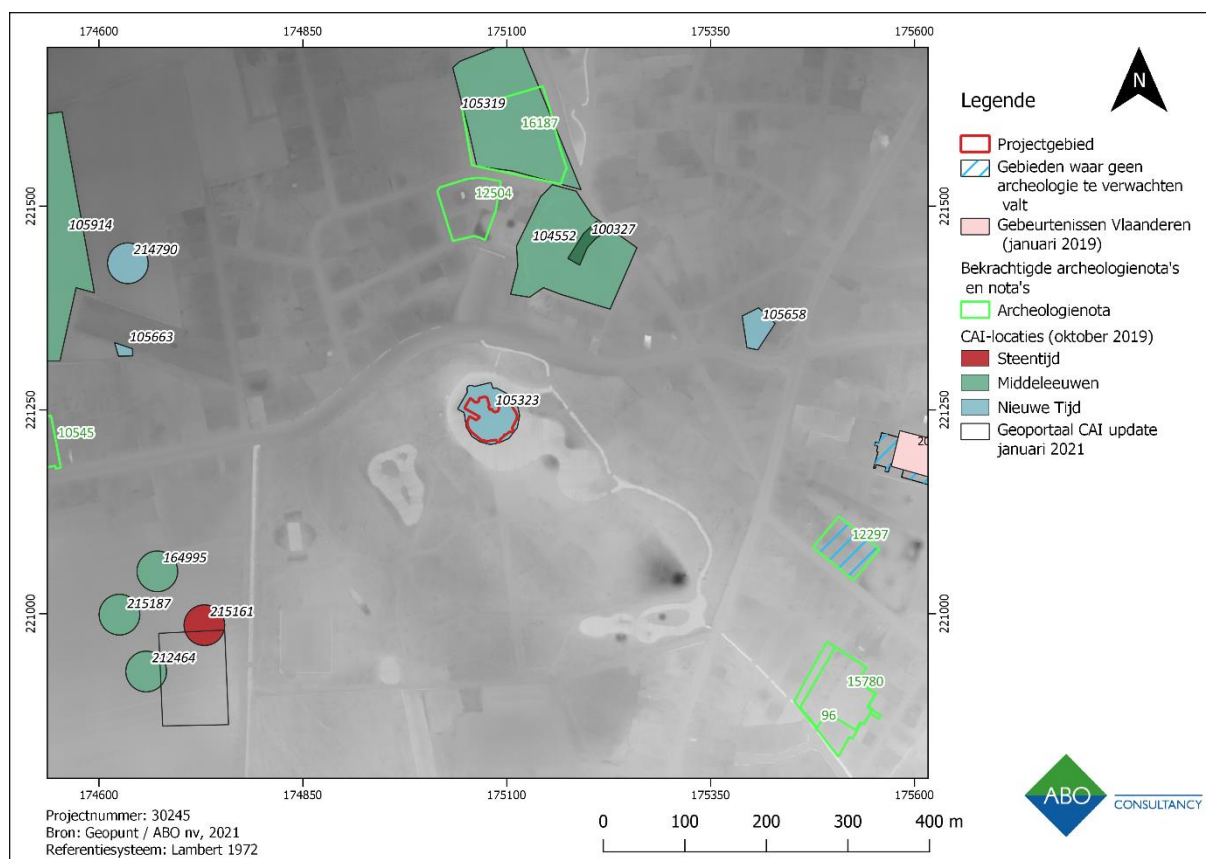
¹⁶ Van den Cloot en Janssens, 'Opgravingen in het Domein de Renesse'.

¹⁷ Ibid., 86.

¹⁸ Ibid., 91.

4.2.3 CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS

Het gehele projectgebied is opgenomen in de Centrale Archeologische Inventaris als melding 105323 met name 'Kasteel de Renesse' (Figuur 31).

Figuur 31: Alle CAI-meldingen in de directe omgeving van het projectgebied. (Bron: Centrale Archeologische Inventaris, 2021).

In een straal van om en bij de 1.000 meter zijn er 38 meldingen uit de Centrale Archeologische Inventaris. De dateringen van de meldingen omvatten Steentijd, Metaaltijden, Middeleeuwen, Nieuwe Tijd en Nieuwste Tijd. Het gaat ondermeer om:

ID	Naam	Omschrijving	Datering
105323	Kasteel de Renesse	Bij opgravingen in 1986 en 1987 werden restanten van de kasteelhoeve met opperhof en neerhof blootgelegd (16de eeuw). Er werd 14de-eeuws aardewerk aangetroffen dat duidt op oudere bewoningssporen. Daarbij werden tevens nog enkele gouden spelden aangetroffen uit een onbekende periode. ¹⁹	Middeleeuwen Nieuwe Tijd
217855	Boexhout	Vondsten en sporen na uitvoering archeologisch onderzoek in 2017. Sporen uit de 19de eeuw in de vorm van boomvallen en greppels aangetroffen. Uit de late middeleeuwen werd aardewerk en een 3-beukige structuur in paalkuilen aangetroffen. ²⁰	Nieuwste Tijd

¹⁹ Van Staeyen en Van Impe, 'Het archeologisch onderzoek in het kasteel de Renesse te Oostmalle (gem. Malle) Interimverslag 1986'; Van Staeyen en Van Impe, 'Het Kasteel de Renesse te Oostmalle (Malle, Antw.)'; Van Staeyen en Van Impe, 'Het Kasteel "De Renesse" te Oostmalle'.

²⁰ Smeets, 'Nota: Het archeologisch vooronderzoek aan de Boexhout te Oostmalle'.

217591	Antwerpsesteenweg III	Resultaat van een vondstmelding: De scherven met een lichtere kern zijn laatmiddeleeuws (13de-15de eeuw). Enkele andere zijn mogelijk volmiddeleeuwse kogelpot.	Onbepaald
215187	Hooiberghoeve III	Resultaat van een vondstmelding: munt Engeland, Edward I-II Penny Canterbury na 1310 (1307-1327) en munt Karel De Stoute, Groot Vlaanderen (Brugge) z.j. 1467-1474)	Middeleeuwen
215161	Hooiberghoeve II	Resultaat van een vondstmelding: vuurstenen pijlpunt (vrij groot exemplaar) (midden-neolithicum)	Steentijd
214792	Akkerstraat II	Resultaat van een vondstmelding: Zegelstempel Tomas Wyns met afbeelding van Jan-steenkan	Nieuwe Tijd
214790	Kapelakkers	Resultaat van een vondstmelding: Zegelstempel Wouter Van Eynde	Nieuwe Tijd
212464	Hooiberghoeve I	Resultaat van een vondstmelding: Slijpsteentje, middeleeuws Potscherf, steengoed Siegburg 1475-1500	Middeleeuwen
208735	Steenovenstraat	Resultaat van een vondstmelding: munt Spanje, Isabella en Ferdinand, 1 reaal, 1497-1566 Muntplaats Sevilla, muntmeesterteken "vierkante D" Reyes Católicos, Sevilla. Real. 1497 y ss. D cuadrada. Ensayador en anv. y rev. Cy2726vte. Type 17 in Cayon Voorzijde legende : FERNANDVS · ET · ELISABET Keerzijde legende : REX · ET · REGINA · CAST · LEGION	Middeleeuwen
207913	Akkerstraat I	Resultaat van een vondstmelding: 1 Sestertius van Hadrianus of A. Pius 2 andere Romeinse munten, niet meer herkenbaar, werden op ca 100m meer naar het zuidwesten gevonden	Romeinse Tijd
164996	Antwerpsesteenweg II	Resultaat van een vondstmelding: Onderdeel met naald van fibula (determinatie bevestigd door Adak)	Middeleeuwen
164995	Antwerpsesteenweg I	Resultaat van een vondstmelding: vondst december 2013: gelijkarmige karolingische fibula (determinatie bevestigd door Adak) vogelfibula (determinatie bevestigd op 19-09-2014)	Middeleeuwen Karolingisch
105319	Sint-Laureyskapel	Melding van vondsten maar onduidelijk hoe deze geregistreerd zijn. Het gaat om "scherven, oude potten en huisgerief, etc; en 'overblijfselen van de oude 'Sint-Laureyskapel'." uit de late middeleeuwen.	Middeleeuwen
105663	Wolfskapel	Melding van de locatie van de Wolfskapel. Er zijn resten aanwezig die mogelijk wijzen op de kern van een verdwenen nederzetting rond de kapel. De huidige kapel gaat mogelijk terug op een ouder gebouw.	Nieuwe Tijd
100422	Kapelakkers 1 (MARU 43)	17 meldingen over een archeologisch onderzoek aan de Kapelakkers uit 2005. Er werden verschillende artefacten aangetroffen tussen de Steentijd en Middeleeuwen. ²¹	Steentijd Middeleeuwen
100327	Sint-Lenaartsebaan 19	Op deze locatie zou op een onbekende tijd een waterput uit 1492 aangetroffen zijn.	Middeleeuwen
105658	Sint-Laurentiuskerk	Locatie van de Sint-Laurentiuskerk	Nieuwe Tijd
105926	Kapelakkers 19 (OM 02/50)	Melding van een fragment van een Romeinse kruik in 2002. (interne info Ingrid Vanderhoydonck)	Romeinse Tijd

²¹ Mientjes, 'Opmaken en evalueren van de archeologische inventaris in het kader van het opstellen van het ruilverkavelingsplan voor de ruilverkaveling in onderzoek Malle-Beerse'.

105914	Kapelakkers 18 (OM 02/47)	Melding van de vondst van middeleeuws aardewerk. (interne info Ingrid Vanderhoydonck)	Middeleeuwen
105910	De Daad 1 (OM 02/31)	Melding van de vondst van middeleeuws aardewerk. (interne info Ingrid Vanderhoydonck)	Middeleeuwen
105925	De Daad II (OM 02/49)	Melding van de vondst van nieuwtijds aardewerk. (interne info Ingrid Vanderhoydonck)	Nieuwe Tijd
104552	Oud Klooster	Locatie van het oud klooster van Oostmalle.	Middeleeuwen

Tabel 4: Overzichtstabel CAI-locaties. (Bron: Centrale Archeologische Inventaris, 2021)

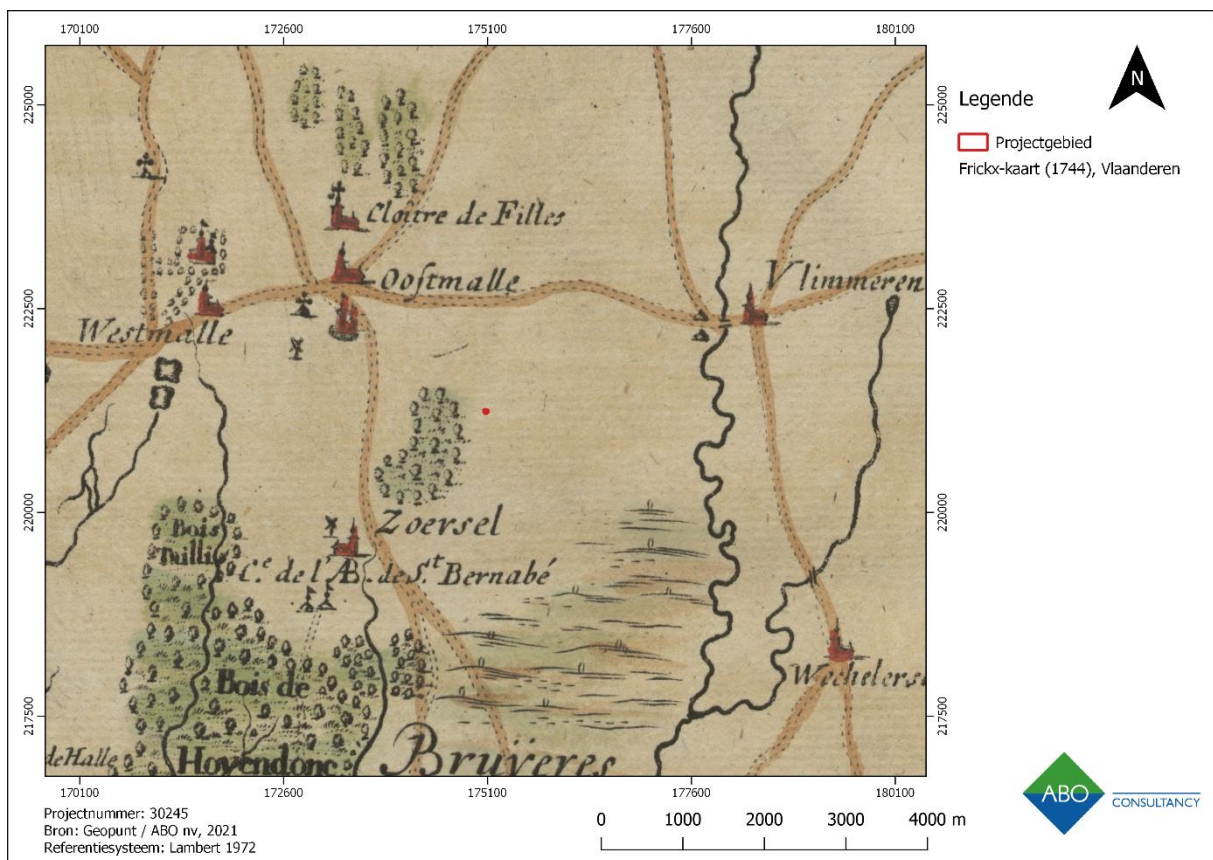
4.2.4 ARCHEOLOGISCHE VOORONDERZOEKEN IN DE DIRECTE OMGEVING

In de directe omgeving van het projectgebied zijn verschillende locaties van uitgevoerde archeologienota's aanwezig (Figuur 31). Echter door de specifieke locatie van het projectgebied is geen enkele van deze recentere onderzoeken bijkomend relevant.

4.3 CARTOGRAFISCHE EN ICONOGRAFISCHE BRONNEN

4.3.1 FRICXKAART OF KAART VAN DE NEDERLANDEN (CA. 1712-1744)

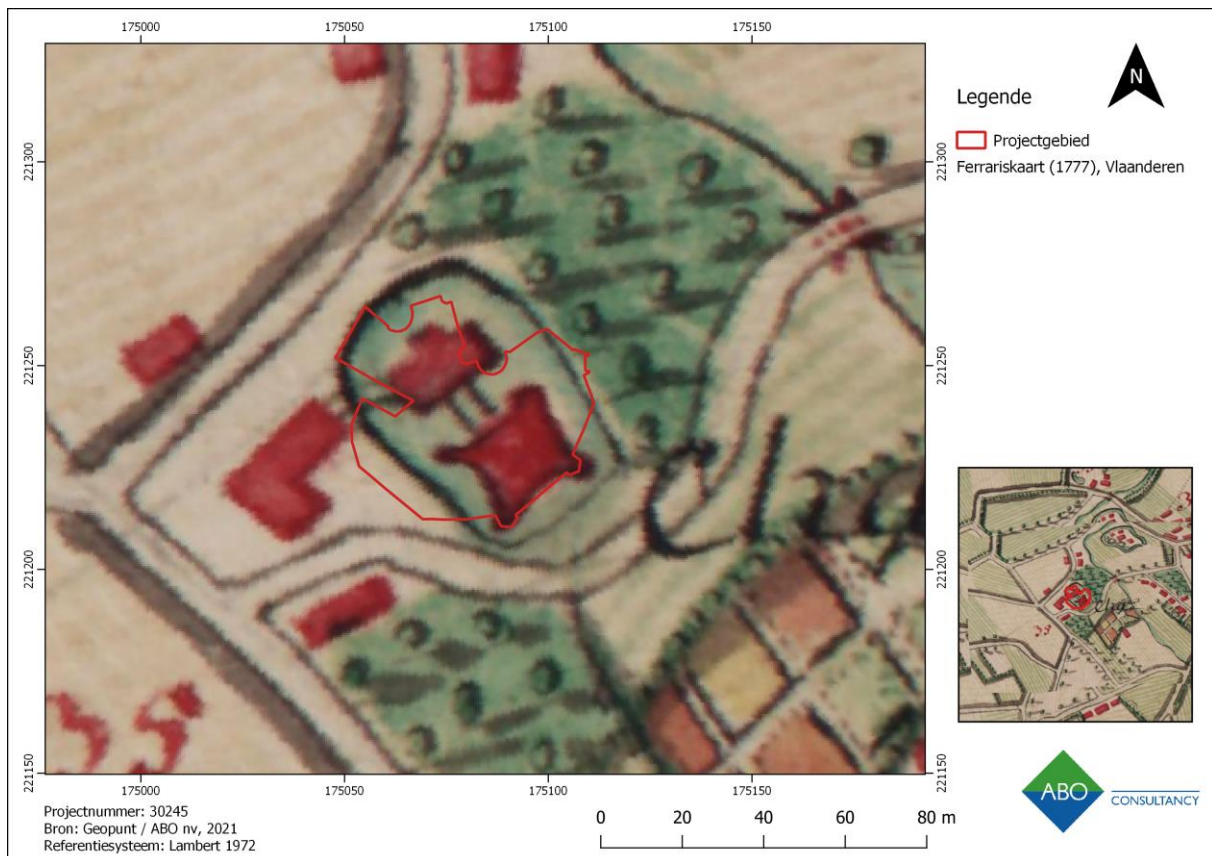
Op de Fricxkaart ligt het projectgebied ter hoogte van het bos van Zoersel (Figuur 32). Deze locatie is echter te oostelijk om correct te zijn. In realiteit zou het projectgebied westelijker net onder de vermelding *Oostmalle* moeten liggen, op de omwalde site. Deze fout toont aan dat de Fricxkaart weinig wetenschappelijk nut heeft.

Figuur 32: Fricxkaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)

4.3.2 FERRARISKAART (1771- 1778)

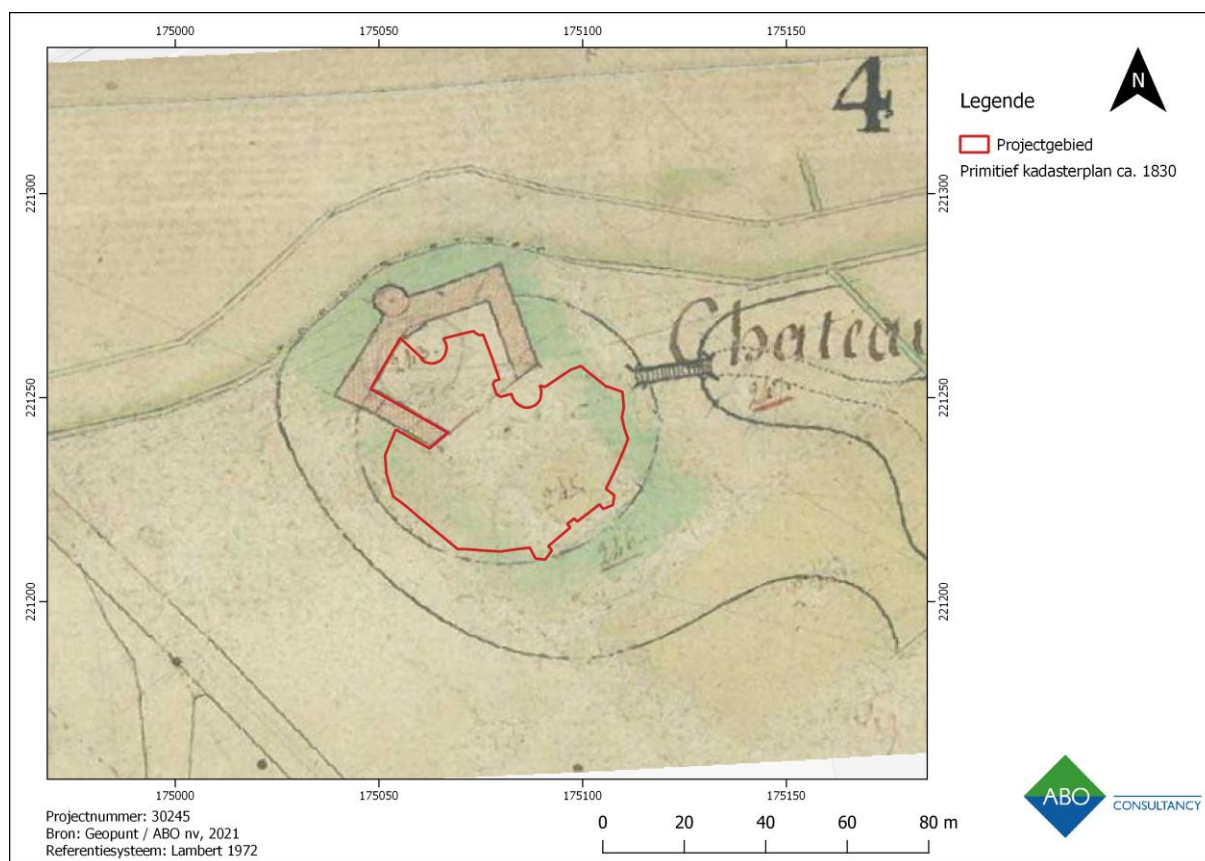
Op de Ferrariskaart is te zien dat de omwalde site in de laatste decennia van de 18de eeuw nog opgedeeld was in een opper- en neerhof. De toegang tot de site werd verschaft via de L-vormige kasteelhoeve ten westen ervan. Van hieruit vertrok een brug naar het neerhof. Het opperhof was dan opnieuw bereikbaar door een tweede brug (Figuur 33). Het is deze tweede brug waarvan er elementen werden aangetroffen tijdens de opgraving van 1986. Onderstaande kaart werd ondanks de aanlevering door Geopunt, een tweede maal gegeorefereerd op basis van de aangetroffen funderingen van het opperhof. Hieruit blijkt verder dat het oorspronkelijke neerhof zich grotendeels centraal op de huidige binnenkoer moest bevonden hebben.

Figuur 33: Ferrariskaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)

4.3.3 PRIMITIEF KADASTERPLAN (CA. 1830)

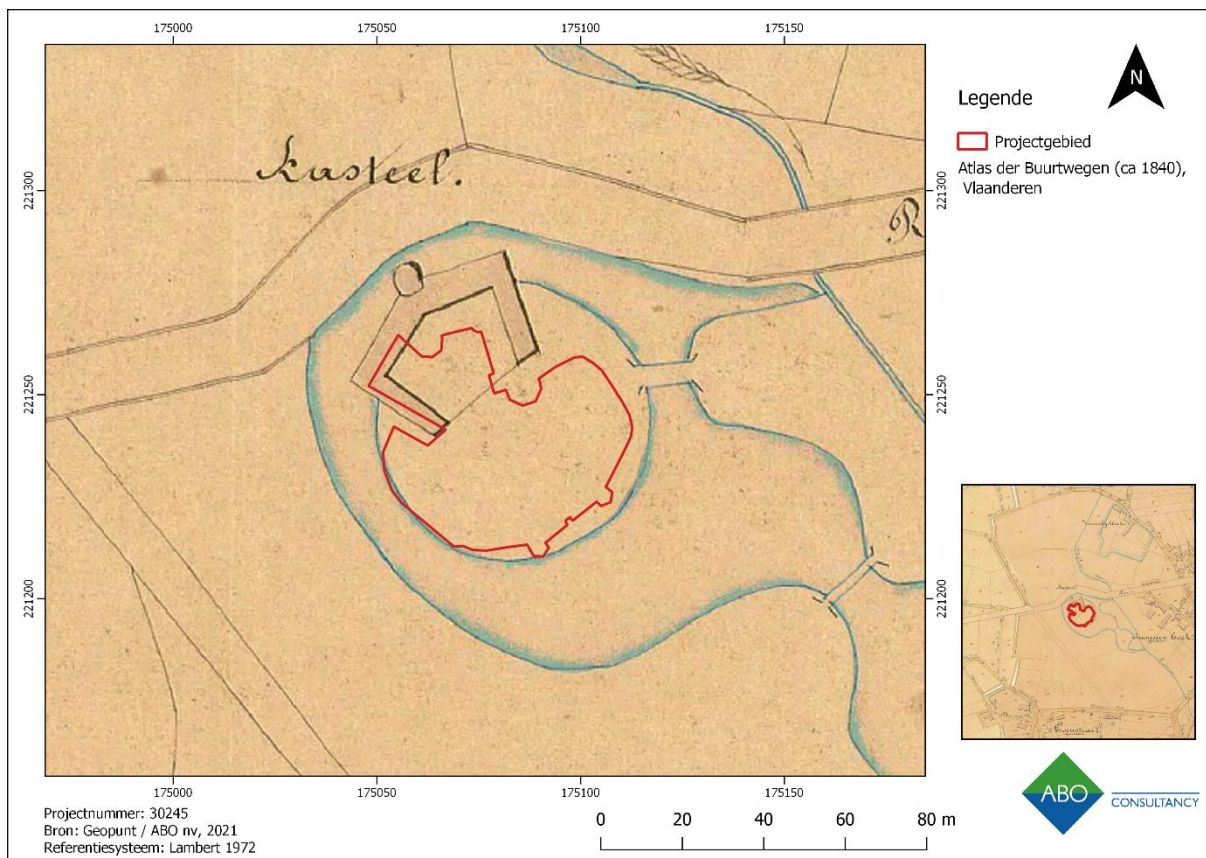
Het primitief kadasterplan toont het kasteel grotendeels zoals het anno 2021 nog is (Figuur 34). Deze evolutie ten opzichte van de site van op de Ferrariskaart is pakkend, en te wijten aan de bouwcampagnes van burggraaf Léonard du Bus de Gisignies vanaf 1830. De toegangsweg ten zuiden van de site werd mee opgenomen in de omwalde site en de vijver uitvergroot. Het Opperhof en de kasteelhoeve verdwenen volledig. De nieuwe toegangsweg via een brug aan de oostzijde van de site komt overeen met de huidige toestand.

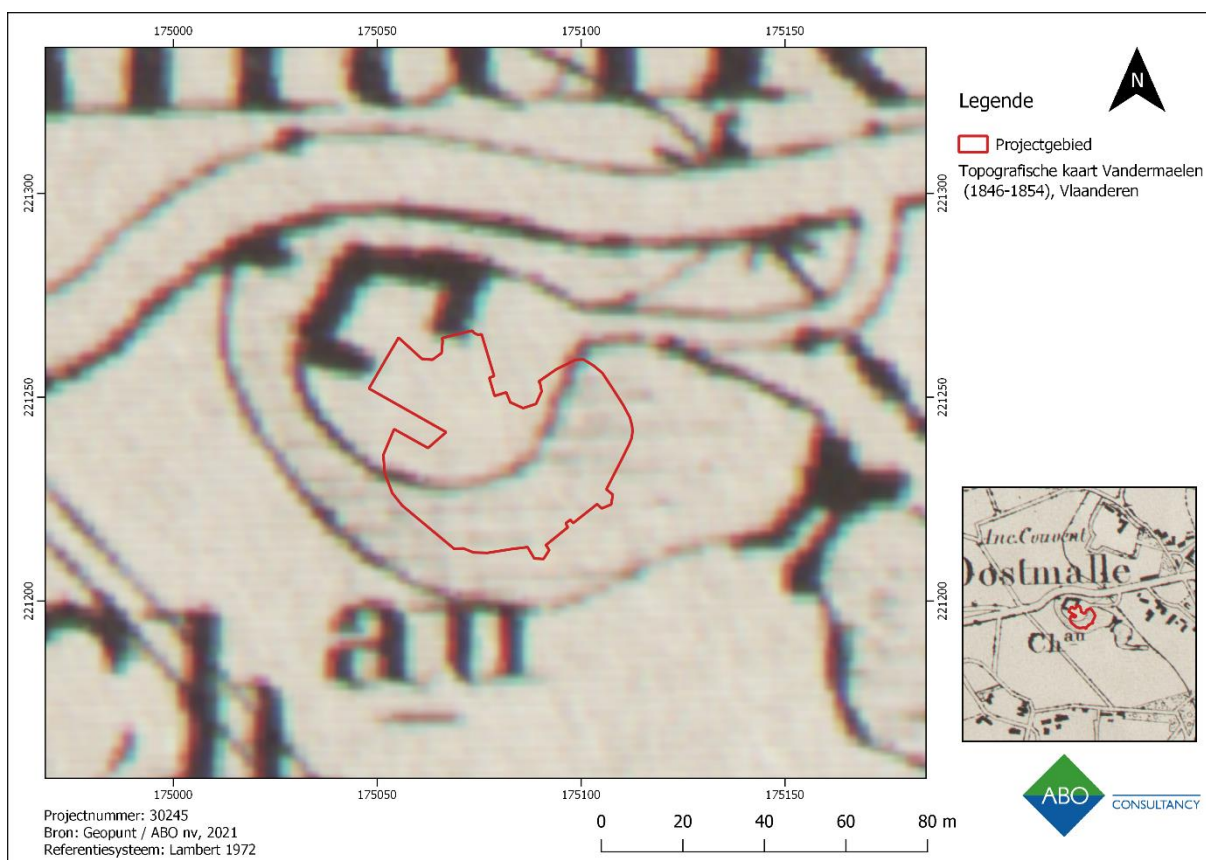
Figuur 34: Primitief kadasterplan met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)

4.3.4 ATLAS DER BUURTWEGEN (1843–1845) EN VANDERMAELENKAART OF CARTES TOPOGRAPHIQUES DE LA BELGIQUE (1846-1854)

De Atlas der Buurtwegen toont eenzelfde situatie als de bovenstaande kaart (Figuur 35). Hetzelfde kan kortweg gezegd worden van de weergave op de Vandermaelenkaart (Figuur 36).

Figuur 35: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)

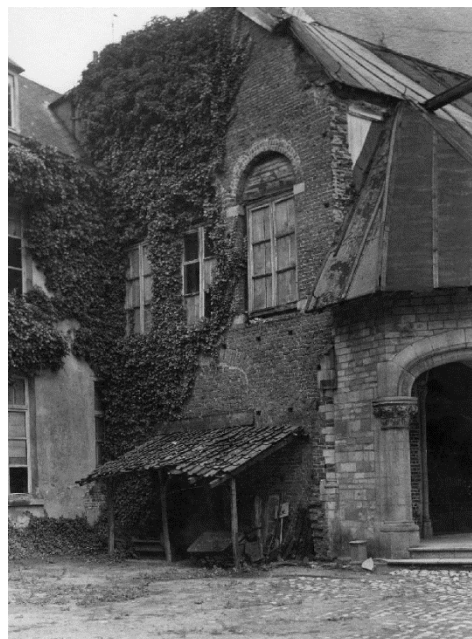
Figuur 36: Vandermaelenkaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)

4.4 RECENTE SITEVERANDERINGEN

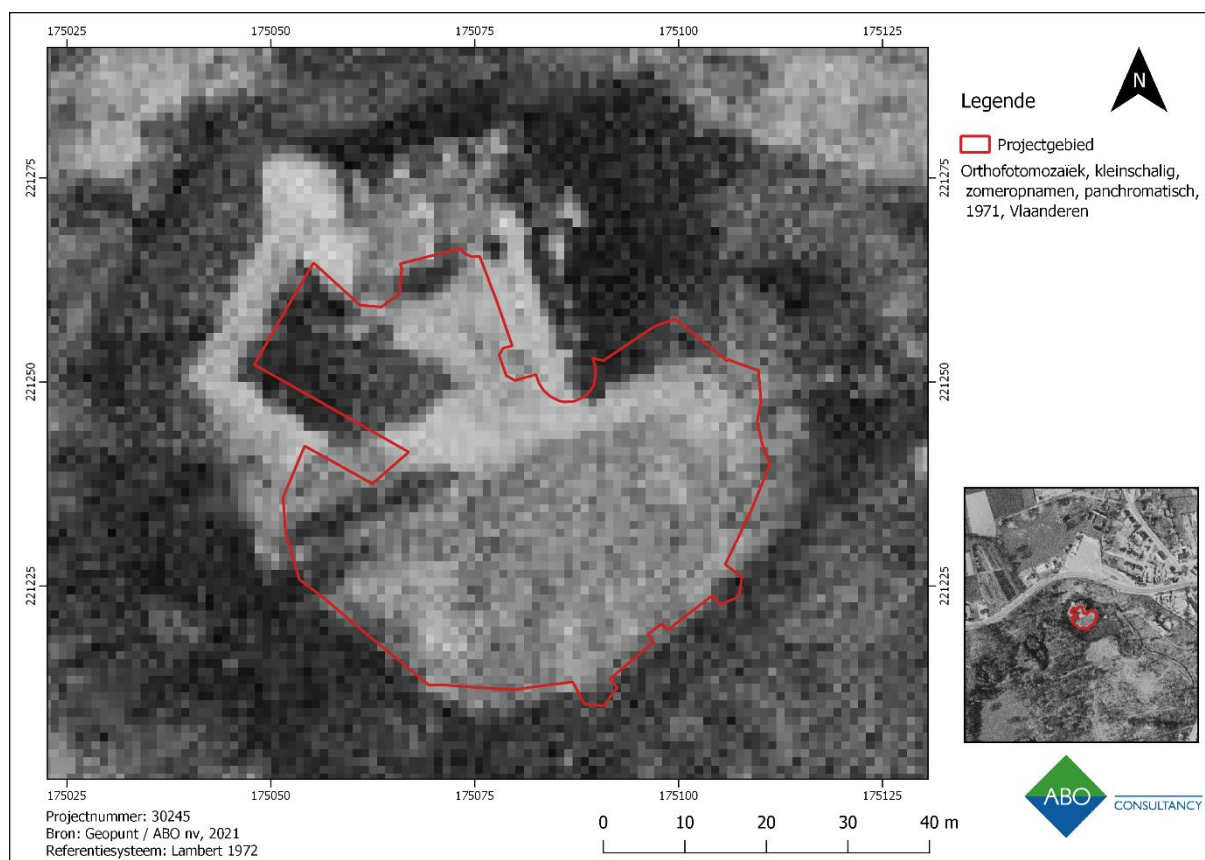
De 20ste-eeuwse topografische kaarten vormen geen meerwaarde voor een inzicht in het projectgebied.

Een foto uit 1945 uit de collectie van het KIK toont echter wel aan dat de binnenkoer voorzien was van kasseien.

Uit recente topografische kaarten en luchtfoto's blijkt dat het kasteel zelf onveranderd is. De luchtfoto van 1971 is onduidelijk maar wordt pro forma toegevoegd (Figuur 38). De luchtfoto van 1979-1990 toont het opperhof en het binnenplein in eenzelfde bedekking van zand of halfverharding (dolomiet) (Figuur 39). Rond 2000, maar tussen 1990 en 2003, werd de huidige structuur in binnen het projectgebied aangelegd met name een toegangsweg vanaf de brug, een binnenplein in gravel en het opperhof als graszone (Figuur 40). De contouren van het opperhof zoals beschreven al in de realisatie van het archeologisch verslag van 1992 zijn pas goed zichtbaar op de luchtfoto van 2005-2007 (Figuur 41).

Figuur 37: Binnenhofplaats (Balat KIK)

Figuur 38: Orthofotomozaïek uit 1971 met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)

Figuur 39: Orthofotomozaïek uit 1990 met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)

Figuur 40: Orthofotomozaïek uit 2000 met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)

Figuur 41: Orthofotomosaïek uit 2000 met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2021)

5 BESLUIT

5.1 INTERPRETATIE EN DATERING

Op basis van de landschappelijke, archeologische en historische gegevens kan een inschatting gemaakt worden van de aard en ouderdom van het archeologische potentieel ter hoogte van het projectgebied.

Het projectgebied bevindt zich op de kasteelsite van het Kasteel van Renesse in Malle in de Noorderkempen, meer bepaald in het 'Land van Brecht' (ca. 10-20m TAW). Domein de Renesse ligt op het zacht hellende cuestafront van de Kempische microcuesta. De hoogte van deze cuestarug reikt tot circa 30 meter in het westen en 40 meter in het oosten. Domein de Renesse ligt op ongeveer 23 meter hoogte. Het reliëf binnen de ankerplaats is dus vrij vlak. De ondergrond ten zuiden van de cuestasteilrand bestaat uit herwerkte zanden van de Formatie van de Kempen. Ter hoogte van de ankerplaats zijn dit olijfgrijze tot bruine, kleihoudende zanden van het Lid van Malle. De ondergrond ter hoogte van het projectgebied wordt gekenmerkt door OB-bodems en OT-bodems, zuiver antropogeen van aard.

Het gehele parkdomein waarbinnen de overige kasteelgebouwen gesitueerd zijn, is onderdeel van vastgesteld bouwkundig erfgoed-geheel "Kasteeldomein de Renesse" (ID 109204). Het volledige parkgebied dat ooit tot het kasteeldomein behoorde maar heden al gedeeltelijk is verkocht en herbestemd, is opgenomen als een ankerplaats van vastgesteld landschapsatlasrelict 'Domein de Renesse' (ID 10271). Archeologische vondsten in de omgeving suggereren menselijke aanwezigheid vanaf de steentijden tot heden, maar wel met een focus op de middeleeuwen en nieuwe tijd. De kasteelsite zelf is opgenomen in de CAI als melding 105323. Al in **1983** contacteerde de heemkundige kring van Melle de Nationale Dienst voor Opgravingen om een onderzoek uit te voeren op het kasteeldomein. In het najaar van 1984 gingen vrijwilligers aan de slag. Welke zones hierbij werden uitgevoerd en in welke mate van nauwkeurigheid is niet duidelijk. In **1986** werd er op enkele locaties in het binnenhof en neerhof archeologisch onderzoek uitgevoerd, voorafgaand aan restauratie- en renovatiewerken (tussen 18 augustus en 23 november). Het onderzoek vond plaats op het 16de-eeuwse opperhof. Enkele jaren geleden werden hier al enkele proefgravingen uitgevoerd door de beheerende v.z.w. 'Domein de Renesse'. Tussen het opper- en neerhof werden restanten van de brug vrijgelegd. Tussen twee rechthoekige pijlerbases lagen zware brokstukken van de ingestorte brugbogen. Tussen de laatste pijler en het opperhof ontbrak het stenen gewelf. Hierdoor werd aangenomen dat dit deel eerder een houten constructie was. Op het binnenplein van het huidige kasteel werden vervolgens enkele sleuven aangelegd. Hier stootten men op de restanten van het 16de-eeuwse neerhof en of de funderingen van een niet-uitgevoerde verbouwing uit de jaren 1920-1930. In een volgende campagne in **1992** werden in eerste instantie de kasteelkelders onderzocht, in vorm van een noodopgraving. Gelijktijdig werd de zone van de vroegere ophaalbrug onderzocht.

Op historisch kaartmateriaal wordt bevestigd dat het projectgebied nog aan het einde van de 18de eeuw opgedeeld was tussen een op- en neerhof met de L-vormige kasteelhoeve net westen van de omwalde site. De site was bereikbaar via een westelijke brug i.p.v. een oostelijke. Het primitief kadasterplan toont het kasteel grotendeels zoals het anno 2021 nog is. Deze evolutie ten opzichte van de site van op de Ferrariskaart is pakkend, en te wijten aan de bouwcampagnes van burggraaf Léonard du Bus de Gisignies vanaf 1830. De toegangsweg ten zuiden van de site werd mee opgenomen in de omwalde site en de vijver uitvergroot. Het Opperhof en de kasteelhoeve verdwenen volledig. De nieuwe toegangsweg via een brug aan de oostzijde van de site komt overeen met de huidige toestand. De 20ste-eeuwse topografische kaarten vormen geen meerwaarde voor een inzicht in het projectgebied. Een foto uit 1945 uit de collectie van het KIK toont echter wel aan dat de binnenkoer voorzien was van kasseien. De

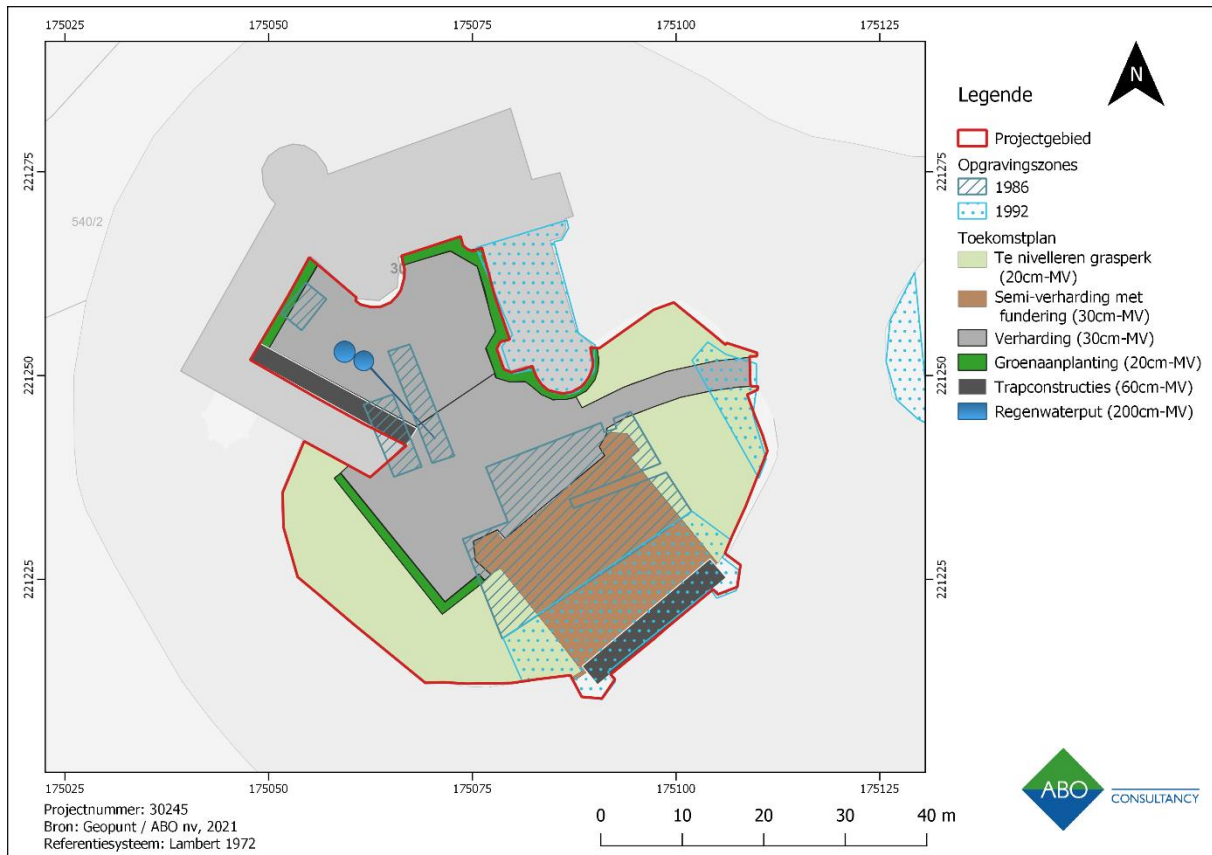
luchtfoto van 1979-1990 toont het opperhof en het binnenplein in eenzelfde bedekking van zand of halfverharding (dolomiet). Rond 2000, maar tussen 1990 en 2003, werd de huidige structuur in binnen het projectgebied aangelegd met name een toegangsweg vanaf de brug, een binnenplein in gravel en het opperhof als graszone. De contouren van het opperhof zoals beschreven al in de realisatie van het archeologisch verslag van 1992 zijn pas goed zichtbaar op de luchtfoto van 2005-2007.

5.2 INSCHATTING POTENTIEEL TOT KENNISVERMEERDERING

Deze archeologienota kwam tot stand naar aanleiding van de aanvraag voor een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen aan Lierselei 30 te Malle, in de provincie Antwerpen. Het projectgebied komt overeen met perceel 0243/00C000 (Malle, afdeling 2, sectie D) dat het kasteeldomein Renesse uitmaakt. Het terrein is momenteel grotendeels bebouwd en verhard. In totaal beslaat het projectgebied een oppervlakte van ca. 2.227,59m². Het terrein omvat verharding, archeologische funderingen en een beperkte groene zone. Deze archeologienota beschrijft de geplande aanvraag tot een grondige renovatie van de bestaande verharding en tuinaanleg. Het projectgebied bevindt zich volgens het Gewestplan uitsluitend in parkgebied. Het doel van dit onderzoek is driedelig. Ten eerste wordt er op basis van de beschikbare informatie nagegaan of er archeologische resten te verwachten zijn op het terrein. Ten tweede wordt nagegaan hoe goed deze resten zijn bewaard en in hoeverre ze zijn bedreigd door de geplande werken. Ten derde wordt nagegaan wat het potentieel tot kennisvermeerdering is.

1. Meldingen uit de Centrale Archeologische Inventaris geven vooral een potentieel weer voor de (late)middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Toch zijn er in de buurt sporen gevonden uit de Steentijd teruggevonden. De kasteelsite zelf is opgenomen in de CAI als melding 105323. De ouderdom van de kasteelsite zou teruggaan tot het begin van de 14de eeuw. Tot 1830 bestond de omwalde site uit een apart opper- en neerhof. De site was bereikbaar via een brug aan de westelijke zone van de site. Op de oever stond de L-vormige kasteelhoeve. Deze hoeve is ondertussen verdwenen. Vanaf de doortastende bouwcampagnes van burggraaf Léonard du Bus de Gisignies vanaf 1830, om de site van verval te redden, is de site niet meer ingedeeld in hoven maar kent het de huidige vorm met binnenplein en brug via de oostelijke zone.
2. Uit historisch en landschappelijk onderzoek blijkt dat het projectgebied reeds voor een groot gedeelte bebouwd was vanaf de tweede helft van de 14de eeuw. De exacte details van de bouwfasen konden niet volledig achterhaald worden. Wel is zeker door de opgravingscampagnes vanaf 1983 dat er een opperhofconstructie aanwezig was op de site. Tussen 1983 en 1992 werd er voor 1.076,79m² in het bestaande binnenhof en het kasteel zelf opgegraven. Enkel van een waterput is er melding in het verslag van een diepte van 1,85m-MV. Het archeologische niveau van alle andere zones en restanten is onbekend. De foto's bij de opgravingsverslagen tonen wel een blootlegging van de funderingen van het opperhof aan van minstens 50cm-MV. De initiatiefnemer plant de heraanleg van het bestaande binnenplein met verharding en semi-verhardingen tot 30cm-MV. Bijkomend archeologische buffer in het achterhoofd komt dit uit op een mogelijke verstoring van het archeologische niveau tot 80cm-MV. De vroegere opgravingen beschreven geen duidelijk archeologisch niveau, maar er is toch een indicatie dat mogelijke sporen en bouwarcheologische restanten zeer oppervlakkig kunnen aanwezig zijn. Ook plant de initiatiefnemer de plaatsing van twee regenwaterputten en een korte RVA-leiding. Deze werken zullen een diepere verstoring veroorzaken dan de geplande verhardingstypes (ca. 200cm-MV).

3. Op basis van de bovenstaande argumenten wordt besloten dat het potentieel tot kennisvermeerdering hoog is voor het projectgebied. Geen enkel gedeelte van het projectgebied blijft onaangeroerd.

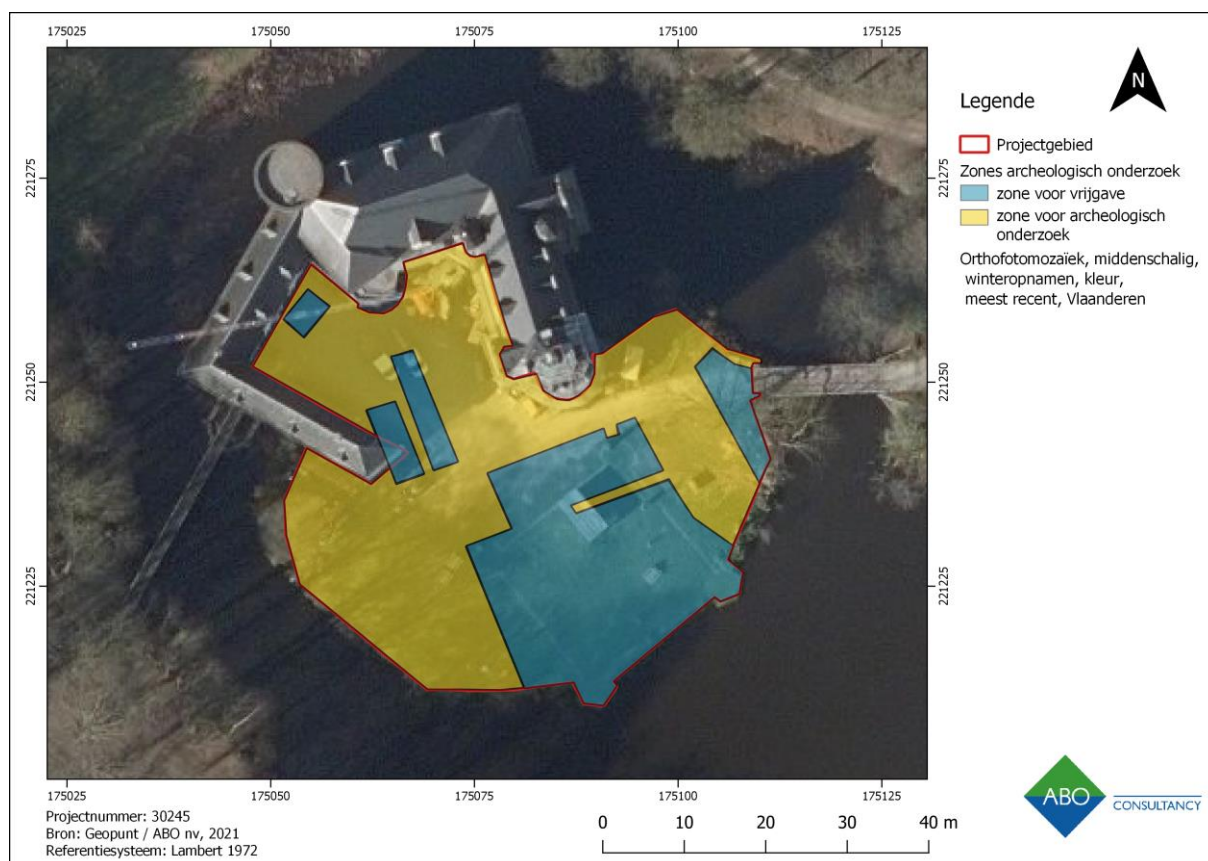
Figuur 42: De geplande ingrepen in vergelijking met de zones van de opgravingscampagnes van 1986 en 1992.

5.3 SAMENVATTING

Op basis van de bovenstaande argumenten wordt besloten dat er een **hoog potentieel tot kennisvermeerdering** is voor het projectgebied.

Omdat nieuwe ingrepen in door historisch aangetoonde bronnen reeds bebouwd waren vanaf de tweede helft van de 14de eeuw, er een hoge kenniswinst naar middeleeuwse en post-middeleeuwse perioden gepland is op een kasteelsite, ongeacht de reeds aanwezige verharding, maar vooral naar aanleiding van de vorige opgravingscampagnes in de jaren 1980 en 1990, is de huidige bureaustudie niet afdoende. Deze vaststelling doet ons concluderen dat verder archeologisch onderzoek aan te raden is en wordt er aldus gepleit voor een **archeologisch vooronderzoek in de vorm van proefputten voor de delen van het projectgebied die nog niet archeologisch onderzocht zijn door de opgravingscampagnes** zodoende omkaderd in het Programma van Maatregelen.

Het gehele onderzoek betreft een traject met uitgesteld onderzoek omwille van economische en/of juridische redenen aangezien de bestaande verharding eerst verwijderd moet worden.

Figuur 43: Overzicht zones archeologisch onderzoek

6 KWALITEITSCONTROLE EN ONDERTEKENING

Naam	Functie	Handtekening	Datum
Patrick Hambach	General Director		07/04/2021
Toon Moeskops	Business Unit Manager		07/04/2021
Anouk Van der Kelen	Archeoloog/ Kwaliteitsverantwoordelijke		07/04/2021

7 BIBLIOGRAFIE

Kaart van Villaret, Institut National de l'Information Géographique et Forestière, Sint-Mande (France), CH 292, uitgegeven in 1745, schaal 1:14.400.

Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden voor Zijn Koninklijke Hoogheid de Hertog Karel Alexander van Lotharingen, Jozef Jean François de Ferraris, Koninklijke Bibliotheek van België, uitgegeven in 1770-1778, schaal 1:11.520 herleid naar 1:25.000.

Atlas van de Buurtwegen, opgesteld naar aanleiding van de wet op de buurtwegen van 10 april 1841, schaal 1:2.500 (overzichtsplannen schaal 1:10.000).

Topografische kaart van België, Philippe Vandermaelen, uitgegeven in 1846-1854, schaal 1:20.000.

Geopunt Vlaanderen, Orthofoto's 1971, 1979-1990, 2002-2003, 2014, 2015, 2016, 2020, *Lierselei 30, Malle* [online], <http://www.geopunt.be> (geraadpleegd op 2 februari 2021)

Agentschap Onroerend Erfgoed. 'Domein De Renesse'. In *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Geraadpleegd 3 februari 2021. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/135361>.

Agentschap Onroerend Erfgoed. 'Kasteeldomein de Renesse'. In *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Geraadpleegd 3 februari 2021. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/13562>.

Agentschap Onroerend Erfgoed. 'Oostmalle'. In *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Geraadpleegd 3 februari 2021. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/13691>.

Baeyens, L. *Verklarende tekst bij het kaartblad Oostmalle 16E*. Gent: Instituut tot aanmoediging van het Wetenschappelijk Onderzoek in Nijverheid en Landbouw, 1972.

Deventer, Jacob van. 'Aerscot'. s.l.: s.n., 1565 1550. Koninklijke Bibliotheek van België. <http://uurl.kbr.be/1043747>.

Domein de Renesse. 'Geschiedenis kasteel'. Geraadpleegd 3 februari 2021. <https://www.domeinderenese.be/geschiedenis-kasteel>.

Mientjes, A C. 'Opmaken en evalueren van de archeologische inventaris in het kader van het opstellen van het ruilverkavelingsplan voor de ruilverkaveling in onderzoek Malle-Beerse'. RAAP-Rapport, 2005.

Philippe-Christian, Popp. *Atlas cadastral de Belgique: Aerschot*. Brugge: Popp, 1842.

Philippe-Christian *Atlas cadastral de Belgique: Langdorp*. Brugge: Popp, 1842.

Smeets, Maarten. 'Nota: Het archeologisch vooronderzoek aan de Boexhout te Oostmalle'. Nota. Tienen: Studiebureau Archeologie bvba, 2017. <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/5182>.

Van den Cloot, M., en G. Janssens. 'Opgavingen in het Domein de Renesse'. In *Jaarboek Heemkundige Kring van Malle*, 79–96. Malle: Heemkundige kring, 1993.

Van Staeyen, G, en L. Van Impe. 'Het archeologische onderzoek in het kasteel de Renesse te Oostmalle (gem. Malle) Interimverslag 1986'. *Archaeologia Belgica* III (1987): 251–56.

Van Staeyen, G, en L. Van Impe. 'Het Kasteel de Renesse te Oostmalle (Malle, Antw.)'. *Archeologie* 1986, nr. 2 (1986): 144–45.

Van Stayen, G, en L. Van Impe. 'Het Kasteel "De Renesse" te Oostmalle'. *Archaeologia Mediaevalis* 10 (1987): 17–18.

Vandeputte, Omer. *Gids Voor Vlaanderen 2007*. Lannoo Uitgeverij, 2007.